

സുന്ദരമായ് – X
ഹിന്ദി

അരുമുഖം

കൊല്ലം ജില്ലാ പദ്ധതിയാണ് വിദ്യാഭ്യാസ വകുപ്പും ചേർന്ന് തയ്യാറാക്കിയിട്ടുള്ള പഠന സാമഗ്രിയാണ് ‘ഉള്ളജ്ഞാലം’. എസ്.എസ്.എൽ.സി. റിസർവ്വ് മെച്ചപ്പെടുത്തുക എന്നതാണ് ഇതിന്റെ പ്രാഥമികമായ ഉദ്ദേശ്യം. അധ്യാപകരിലൂടെ വിദ്യാർത്ഥികളിലേയും പഠനപ്രവർത്തനങ്ങൾ എത്തിക്കുക എന്നതാണ് ഈ പഠനസാമഗ്രി ലക്ഷ്യമിടുന്നത്. സാധാരണാഗതിയിൽ നടക്കേണ്ണ സ്കൂൾ പ്രവർത്തനങ്ങൾ കോവിഡ് കാലഘട്ടത്തിൽ മുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. തവമായും കൂട്ടായമ്മകളിലൂടെയും അഡിക്കിക്കാനും അധ്യാപകരിലും അധ്യാപകർക്ക് ഇതിലെ ആശയങ്ങൾ പകർന്നുതന്നെകാൻ കഴിയും. കുടുതൽ A+, കുടുതൽ വിജയികൾ എന്നതാണ് ‘ഉള്ളജ്ഞാലം’ തിരുന്നേ പ്രധാനലക്ഷ്യം. ഈ വർഷം നിങ്ങളുടെ മുന്നിലെത്തുന്നത് ‘ഉള്ളജ്ഞാലം’ തിരുന്നേ പരിശക്കരിച്ച പതിപ്പാണ്. എല്ലാ വിഭാഗത്തിലുമുള്ള കുട്ടികളെ പരിശീലിച്ചുകൊണ്ട് തയ്യാറാക്കിയ ഈ പതിപ്പിൽ അധ്യാപകരുടെ സ്വത്രമായ മുപയോഗവും കുട്ടിച്ചേർക്കലുകളും ഉൾപ്പെടുത്താവുന്നതാണ്. കുട്ടികൾക്ക് മാതസിക സമർദ്ദം ഉണ്ടാകാത്ത വിധത്തിൽ മറ്റ് അധ്യാപകരോടും (SRG) കൂടി ആലോച്ചിച്ചുമാത്രമേ പഠനപ്രവർത്തനങ്ങൾ നൽകാവു. പഠനപ്രവർത്തനങ്ങൾ കൃത്യമായി വിലയിരുത്തുകയും ഹിയർബിംബാക്ക് നൽകുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ. പ്രതീക്ഷിത അക്കാദമിക ദിനങ്ങളിൽ ഈ പ്രയോജനപ്പെടുത്തിയുള്ള യൂണിറ്റ് ടെസ്റ്റ് സാധ്യതകളും പരിശീലനക്കാവുന്നതാണ്. പരിമിതികൾക്കിടയിലും ആർജവത്തോടെ അക്കാദമിക പ്രവർത്തനങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടാനുള്ള ആശംസകൾ നേർന്നുകൊണ്ട്.

വിജയാശംസകളോടെ,

സി. രാധാമണി

പ്രസിദ്ധീ, കൊല്ലം ജില്ലാ പദ്ധതിയത്ത്

ശ്രീലോവ് വേണുഗോപാൽ

ചെയർപ്പേഴ്സൺ, ആരോഗ്യ വിദ്യാഭ്യാസ സ്കാർപ്പിംഗ്
കമ്മിറ്റി, ജില്ലാ പദ്ധതിയത്ത്, കൊല്ലം

സുഖിൻ പോൾ

വിദ്യാഭ്യാസ ഉപാധികൾ, കൊല്ലം

ഡോ. എസ്. ഷീജ

പ്രിൻസിപ്പാൾ-ഇൻ-ചാർജ്, ഡയറ്റ് കൊല്ലം.

തയ്യാറാക്കിയവർ

1. ശ്രീ. ബോബൻ ജെ.

എച്ച്.എസ്.റി. ഹിന്ദി, ജി.എച്ച്.എസ്.എസ്., അമ്പാലുംഖുട്

2. ഡോ. സ്ഥിത് എസ്. നായർ

എച്ച്.എസ്.റി. ഹിന്ദി, റവ്: എച്ച്.എസ്.എസ്., അയുർക്കോയിക്കൽ

3. ശ്രീ. പ്രകാശ് കെ.

എച്ച്.എസ്.റി. ഹിന്ദി, എസ്.എൻ.ജി.എസ്.എച്ച്.എസ്., കടയ്ക്കോട്

4. ശ്രീ. ടീപു ജി.

എച്ച്.എസ്.റി. ഹിന്ദി, റവ്: എച്ച്.എസ്.എസ്., ചാത്തനുർ

5. ശ്രീ. ചിന്തസി കെ.കെ.

എച്ച്.എസ്.റി. ഹിന്ദി, ജി.എച്ച്.എസ്., ഉള്ളിയനാട്

അക്കാദമിക് മേൽനോട്ടം:

ഡോ. കെ. സന്തോഷ് കുമാർ

സീനിയർ ലക്ഷ്യിൽ, (ഡി.ആർ.യു.) ഡയറ്റ്, കൊല്ലം

ਇਕਾਈ -1

ਪਾਠ-1

ਬੀਰਬਹੂਟੀ

-ਪ੍ਰਮਾਤ-

ਇਕਾਈ	ਪਾਠ ਕਾ ਨਾਮ	ਰਚਨਾਕਾਰ	ਪ੍ਰੋਕਿ	ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ	ਮੁੱਖ ਘਟਨਾਏਂ
1	ਬੀਰਬਹੂਟੀ	ਪ੍ਰਮਾਤ	ਕਹਾਨੀ	ਬੇਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਲ	ਖੇਤਾਂ ਮੋਂ ਬੀਰਬਹੂਟਿਆਂ ਕੋ ਖੋਜਨਾ।
				ਬੇਲਾ, ਸਾਹਿਲ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ	ਪੈਨ ਮੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਭਰਵਾਨੇ ਦੁਕਾਨ ਪਹੁੰਚਨਾ।
				ਬੇਲਾ, ਸਾਹਿਲ ਅਤੇ ਸੁਰੰਦਰ ਮਾਸ्टਰ ਸਾਹਿਬ	ਬੇਲਾ ਕੋ ਗਣਿਤ ਕਥਾ ਮੋਂ ਹੁਆ ਅਪਮਾਨ
				ਬੇਲਾ, ਸਾਹਿਲ ਅਤੇ ਬਚਚੇ	ਬੇਲਾ ਕੋ ਸੁਲਤਾਨਾ ਡਾਕੂ ਕਹਕਰ ਚਿਢਾਨਾ।
				ਬੇਲਾ, ਸਾਹਿਲ ਅਤੇ ਬਚਚੇ	ਗੱਧੀ ਚੌਕ ਮੋਂ ਲੰਗਡੀ ਟਾਂਗ ਖੇਲਨੇ ਜਾਨਾ।
				ਸਾਹਿਲ	ਸਾਹਿਲ ਕੀ ਪਿੰਡਲੀ ਮੋਂ ਕੀਲ ਲਗ ਜਾਨਾ।
				ਬੇਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਲ	ਪੱਚਾਂ ਕਥਾ ਕਾ ਰਿੱਜਲਟ ਆਨਾ।

प्रश्न (Questions)

I सूचना: 'बीरबहुटी' कहानी का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“बेटा स्याही की बोतल अभी-अभी खाली हो गई है। अब तो कल ही मिल पाएंगी।”

“लेकिन इसने तो पैन में जो स्याही थी उसे भी ज़मीन पर छिड़क दिया।” बेला बोली।

“बादल को देखकर घडे को नहीं ढलाना चाहिए।” दकानवाले भैया ने कहा और पछा

“कौन-सी में पहते हो ?”

1. बेला और साहिल दुकान क्यों पहुँचे? (1)
(क) कलम खरीदने। (ख) लगंड़ी टाँग खेलने।
(ग) बीरबहिटियों को खोजने। (घ) पैन में स्याही भरवाने।

उत्तर : (घ) पैन में स्थाही भरवाने।

2. बादल को देखकर घडे को नहीं ढुलाना चाहिए - दुकानदार ने ऐसा क्यों कहा? (2)

उत्तर : “बादल को देखकर घड़े को नहीं ढुलाना” -यह एक प्रयोग है। मतलब है कि बरसात की संभावना देखकर पानी भरे घड़े को मत ढुलाना। यहाँ साहिल ने दुकान से स्याही भरवाने के विश्वास में पैन में बची हुई स्याही ज़मीन पर छिड़क दी और बाद में भरवा भी न सका। मतलब है कि आनेवाली भलाई देखकर अपने पास बची हुई किसी को तच्छ समझकर छोड़ देना उचित नहीं होगा।

3. पैन में स्याही भरने के संबंध में बेला साहिल और दुकानदार के बीच बातचीत हुई। यह बातचीत कल्पना करके लिखें।
(बातचीत में कम से कम छह विनिमय हो) (4)

अथवा

मान लें 14 सितंबर को आपके स्कूल में हिन्दी मंच के तत्वावधान में साहित्यकार प्रभात की बीरबहूटी कहानी का मंचीकरण होनेवाला है। इसकी सूचना देनेवाला एक पोस्टर तैयार करें।

उत्तरः

बेला	: भैया, एक पैन स्याही भर दें।
दुकानदार	: अरे, स्याही की बोतल अभी-अभी खाली हो गई है।
साहिल	: खाली हो गई ? बापरे..... !
दुकानदार	: अब तो कल ही मिल पाएगी।
बेला	: इसने तो पैन में बची हई स्याही ज़मीन पर छिड़क दि।

ସାହିଲ	: ଯହାଁ ସେ ଭରିବାନେ କୋ ସୋଚା ।
ଦୁକାନଦାର	: ଅରେ ବଚ୍ଚୋ, ବାଦଳ କୋ ଦେଖକର ଘଡେ କୋ ନର୍ହି ଢୁଲାନା ଚାହିଁ ।
ସାହିଲ	: ହାଁ ଗଲତୀ ହୁଈ । ଅବ କୈସେ ଲିଖୁଁ ?
ଦୁକାନଦାର	: କୌନ-ସୀ ମେଂ ପଢତେ ହୋ ?
ସାହିଲ	: ପାଁଚବିଂ ମେଂ ।
ଦୁକାନଦାର	: ଦୋନୋ ?
ବେଲା	: ହାଁ, ଏକ ହି ସୈକଶନ ମେଂ ।
ଦୁକାନଦାର	: ଅଛା ।

ଉତ୍ତର:

ପ୍ଯାର ରିଶତୋ କୀ କଡ଼ି ହୈ ।

ବୀରବହୂଟୀ

କହାନୀ କା ମଂଚୀକରଣ
(ଦୋ ସ୍କୂଲୀ ବଚ୍ଚୋଙ୍କ ଦୋସ୍ତି, ମିଳନ ଓ ଜୁଦାଈ କୀ କହାନୀ)

ମୂଳ କଥା : ପ୍ରଭାତ
ଅବତରଣ : ସ୍କୂଲ ହିନ୍ଦୀ ମଂଚ

ସରକାରୀ ହାର୍ଡ୍ସ୍କୂଲ କୋଲମ

14 ସିତାଂବର 2020 ସବେରେ 10 ବଜେ
ସବକା ସ୍ଵାଗତ

II. ସୂଚନା: ବୀରବହୂଟୀ କହାନୀ କା ଯହ ଖଂଡ ପଢେ ଔର ନୀଚେ ଦିଇ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖୁଁ ।

ଏକ ଦିନ ସୁରେଂଦର ଜୀ ମାଟସାବ ନେ ବେଲା କେ ବାଲୋଙ୍କ ମେଂ ପଞ୍ଜା ଫୁଲାଯା । ପର ଶାଯଦ ଜିସ ଗଲତୀ କୋ ପାକର ବେ ଉତସକେ ବାଲ ପକଢ଼କର ଫେଂକନେବାଲେ ଥେ, ବହ ଗଲତୀ ଥି ହି ନର୍ହି ।

(1)

1. ସହି ବିକଳ୍ୟ ଚୁନକର ଲିଖୁଁ ।

- (କ) ଯହ + କେ = ଉତସକେ   (ଖ) ଯହ + କୋ = ଉତସକେ
- (ଗ) ବହ + କୋ = ଉତସକେ   (ଘ) ବହ + କେ = ଉତସକେ

ଉତ୍ତର:

(ଘ) ବହ + କେ = ଉତସକେ

2. कहानी के आधार पर सही मिलान करें। (2)

बच्चे सुरेंदर मास्टर साहब से डरते थे	साहिल बूरी तरह डर गया।
एक दिन सुरेंदर मास्टर साहब ने	क्योंकि साहिल के सामने उसे पीट मिला।
बेला का भयभीत चेहरा देखकर	क्योंकि वे ज़रा सी गलती पर बच्चों को फेंक देते और मारने लगते।
बेला का मन बहुत खराब हो गया	बेला के बालों में पंजा फँसाया।

उत्तर:

बच्चे सुरेंदर मास्टर साहब से डरते थे	क्योंकि वे ज़रा सी गलती पर बच्चों को फेंक देते और मारने लगते।
एक दिन सुरेंदर मास्टर साहब ने	बेला के बालों में पंजा फँसाया।
बेला का भयभीत चेहरा देखकर	साहिल बूरी तरह डर गया।
बेला का मन बहुत खराब हो गया	क्योंकि साहिल के सामने उसे पीट मिला।

3. बेला का मन बहुत खराब हो गया। सच में उसने कोई गलती नहीं की थी घर जाकर वह अपना अनुभव (4) डायरी में लिखती है। बेला की संभावित डायरी लिखें।

अथवा

घर जाकर बेला अपनी माँ से इस घटना के संबंध में सब कुछ बताती है। माँ और बेला की बातचीत तैयार करें।

उत्तर:

20 मार्च 1980 बुधवार

आज शायद मेरे लिए अच्छा दिन नहीं। ऐसा एक दिन ज़िन्दगी में कभी नहीं हुआ। साहिल के सामने यह अपमान! सोच भी नहीं सकती। स्कूल में गणित का पीरियड था। क्लास में आते ही माटसाब काँपी जाँचने लगे। काँपी जाँचते वक्त मास्टरजी की नज़र मुझपर पड़ी। मैं ने तो काँपी लिखी थी। फिर भी....। बिना कुछ कहे मास्टर जी ने मेरा बाल पकड़कर फेंका। सब बच्चों की नज़र मुझपर पड़ी। मेरे भयभीत चेहरे को देखकर साहिल बूरी तरह डर गया था। मैं ने उसकी ओर देखा ही नहीं। कुछ समय के बाद मास्टर जी ने काँपी मेरे बैठने की जगह पर फेंकी और मुझसे बैठने को कहा। मुझे अब भी पता नहीं कि मेरी गलती क्या थी? ऐसा अनुभव जीवन में कभी नहीं हुआ है। यादें मन से दूर होती ही नहीं। एक दुर्दिन की समाप्ति।

ઉત્તર:

- માઁ : અરી બેલા, ચુપ ક્યો હો?
- બેલા : કુછ નહીં માઁ।
- માઁ : બતાઓ ન ક્યા હુआ?
- બેલા : કક્ષા મેં મુઝે પીઠા।
- માઁ : ક્યો? કિસને પીઠા?
- બેલા : ગણિત કે અધ્યાપક સુરેંદર માટસાબ ને। કોઈ ગલતી હી નહીં થી।
- માઁ : ફિર ક્યો?
- બેલા : પતા નહીં માઁ। ઉન્હોને કાંપી કો મેરે બૈઠને કી જગહ પર ફેંકા।
- માઁ : અરી બેટી, રો મત।
- બેલા : મુઝે અબ ભી પતા નહીં કી મેરી ગલતી ક્યા થી? સબ સાહિલ કે સામને।
- માઁ : ફિક્ર મત કર બેટી, મૈં ઉનસે બાત કરું।

III. સૂચના: બીરબહૂટી કહાની કા યહ અંશ પઢેં ઔર નીચે દિએ પ્રશ્નોને ઉત્તર લિખોં।

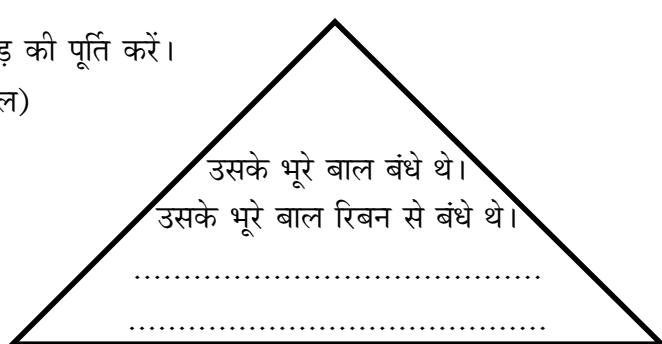
પાঁચવાર્ષિક કક્ષા કા રિઝલ્ટ આ ગયા। દોનોં છઠી
મેં આ ગણે। યહ સ્કૂલ પાંચવાર્ષિક તક હી થા।
“સાહિલ અબ તુમ કહાઁ પઢોગે?” બેલા ને પુછા।
“ઓર તુમ કહાઁ પઢોગી બેલા?” સાહિલ ને પૂછા।
“મેરે પાપા કહ રહે થે કી મુઝે રાજકીય કન્યા
પાઠશાળા મેં પઢાએંગે ઔર તુમ?”
“મુઝે અગલે સાલ અજમેર ભેજ દેંગે। વહું એક
હાઁસ્ટલ હૈ, ઘર સે દૂર વહું અકેલા રહ્યું ગા।”

1. સાહિલ કે સ્થાન પર બેલા કા પ્રયોગ કરકે વાક્ય કા પુનર્લેખન કરોં।

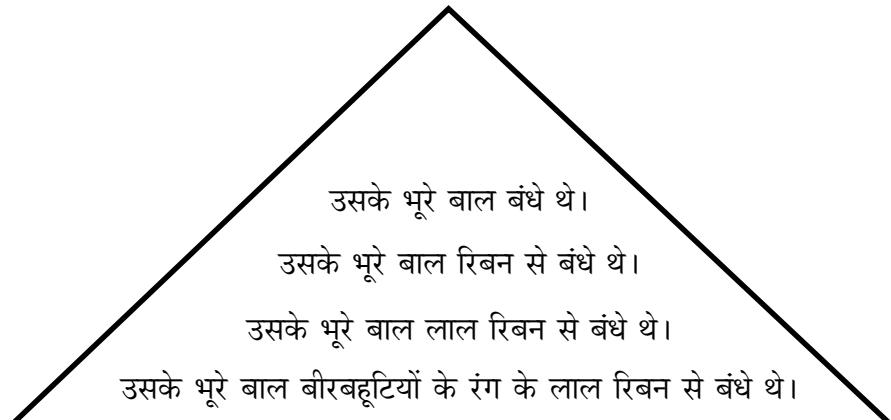
સાહિલ અબ તુમ કહાઁ પઢોગે?
(ક) બેલા .....।

ઉત્તર :

- બેલા તુમ કહાઁ પઢોગી?
2. કોષ્ઠક કે શબ્દોને પિરામિડ કી પૂર્તિ કરોં।
(બીરબહૂટિયોને રંગ કે, લાલ)

ଉତ୍ତର :

3. କହାନୀ କେ ଇସ ପ୍ରସଂଗ କେ ଅନୁସାର ପଟକଥା କା ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ଲିଖେ ।

ଅଥବା

ସ୍କୂଲ ମେଂ ବେଲା ଓ ସାହିଲ କା ଅନ୍ତିମ ଦିନ ଥା । ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଡ ଲେକର ଦୋନୋ ଅପନେ ଅପନେ ଘର ଚଲେ ଉତ୍ସ ଦିନ ସାହିଲ କୋ ନୀଂଦ ନ ଆୟୀ । ସାହିଲ କୀ ଉତ୍ସ ଦିନ କୀ ଡାୟରୀ ତୈୟାର କରେ ।

ଉତ୍ତର :

(ସୁବହ ଗ୍ୟାରହ ବଜେ, ଫୁଲେରା କସ୍ବେ କୀ ଏକ ଗଲୀ, ଵର୍ଦ୍ଦିଧାରୀ ବେଲା ଓ ସାହିଲ ଗଲୀ କୀ ସଙ୍ଗକ କେ କିନାରେ ଖଡ଼େ ହୁଏ । ଦୋନୋ କେ ହାଥୋମେ ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଡ । ବାରିଶା କା ମୌସମ ।)

ବେଲା	:	ଅରେ ସାହିଲ, ଅବ ତୁମ କହାଁ ପଢ଼ୋଗେ ?
ସାହିଲ	:	ଅଜମେର ମେଂ, ଓର ତୁମ ?
ବେଲା	:	ରାଜକୀୟ କନ୍ୟା ପାଠଶାଳା ମେଂ ।
ସାହିଲ	:	ଅରେ ବେଲା ଜରା ତୁମହାରା ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଡ ଦିଖାନା । (ଦୋନୋ ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଡ ଏକ ଦୂସରେ କୋ ଦିଖାତେ ହୁଏ)
ବେଲା	:	ଅରେ ତୁମେଂ ଅଜମେର କ୍ୟାନ୍ ଭେଜତେ ?
ସାହିଲ	:	ପତା ନହିଁ । ବହାଁ ଏକ ହାଁସ୍ଟଲ ହୈ । (ବେଲା କୀ ଆଂଖୋମେ ଆସୁ ଆତି ହେ)
ବେଲା	:	ତୋ ଆଗେ ତୁମ ଫୁଲେରା ମେଂ ନହିଁ ରହୋଗେ ନ ?
ସାହିଲ	:	ଅରେ ତୁ ରୋତୀ କ୍ୟାନ୍ ? (ସାହିଲ କୀ ଆଂଖେ ଲାଲ ହେ ଜାତି ହେ)
ବେଲା	:	କୁଛ ନହିଁ । ସାହିଲ, ଅରେ ତୁ ଭୀ ରୋତା ହୈ ନ ?
ସାହିଲ	:	ନହିଁ ତୋ ? (ବେଲା ସାହିଲ କୋ ଚିଢ଼ାତି ହେ ।)
ବେଲା	:	ରୋନୀ ସୂରତ ସାହିଲ, ରୋନୀ ସୂରତ ସାହିଲ ।
ସାହିଲ	:	ଅରେ, ଅପନା ଖ୍ୟାଲ ରଖନା । ବର୍ଷା କୀ ସଂଭାବନା ହୈ ।
ବେଲା	:	ହାଁ, ତୋ ଘର ଚଲେ ।
ସାହିଲ	:	ହାଁ-ହାଁ । (ଦୋନୋ ଏକ ଦୂସରୀ ଦିଶା ମେଂ ଚଲେ ଜାତେ ହୁଏ)

ઉત્તર :

ડાયરી

10 બુધવાર 1980

આજ નોંદ નહીં આ રહી હૈ।

પતા નહીં એક જૈસા અકેલાપન। બાહર બરસાત હો રહી હૈ।

આજ હમારી રિસલ્ટ આ ગયા। મૈં ઔર બેલા છઠી મેં આ ગણે।

માગર હમારા સ્કૂલ પાંચવારી તક હી હૈ। આગે મૈં અજમેર જાઊંગા।

બેલા રાજકીય કન્યા પાઠશાળા મેં પઢેગી।

ઝીતને સાલ તક હમ દોનોં એક સાથ થે।

એક સાથ સ્કૂલ જાના, પઢના, ખેલના સબ એક સાથ થે।

અબ હમ અલગ હોને જા રહે હુંએ।

જહાં ભી હો બેલા ખુશી સે રહે।

કષા મેં યે મી ચર્ચ કરેં।

I. સૂચના: બીરબૂટી કહાની કા યહ અંશ પઢે ઔર નીચે દિએ પ્રશ્નોને કે ઉત્તર લિખોં।

ઉન્હેં બીરબૂટીઓને સે મિલને હોતા થા। સો વે સ્કૂલ કે લિએ ઘર સે કુછ સમય પહલે નિકલ આતે થે। કસ્બે સે સટે ઇન ખોતોં મેં બીરબૂટીયાં ખોજ કરતે થે। સૂર્ખ, મુલાયમ, ગદબદી બીરબૂટીયાં। ધરતી પર ચલતી-ફિરતી ખૂન કી પ્યારી-પ્યારી બુંદેં। ઉનકે બસ્તે પીઠ પર લદે હોતે થે, કંધોં પર ટંગે હોતે થે। વે એક-દૂસરે કે બહુત નજીદીક રહકર, બલ્કિક કહના ચાહિએ બિલકુલ સટકર બીરબૂટીયાં ખોજતે થે। ઉન્હેં દેખને કેલિએ વે બારિશ કી ગંધ ભરી ભરી જીમીન પર બૈઠ જાયા કરતે થે।

1. બીરબૂટીયાં કહાં પાયે જાતે થે? (1)

2. બેલા ઔર સાહિલ સ્કૂલ કે લિએ કુછ સમય પહલે નિકલ આતે થે ક્યોં? (1)

3. કહાની કે ઇસ પ્રસંગ કે અનુસાર પટકથા કા એક દૃશ્ય લિખોં। (4)

II. સૂચના: બીરબૂટી કહાની કા યહ અંશ પઢે ઔર નીચે દિએ પ્રશ્નોને કે ઉત્તર લિખોં।

નહીં ખેલેંગે। તેરે સિર મેં ફિર સે લગ જાએગી તો....?

નહીં લગેગી બેલા ને જિદ કી। ઔર વે હમેશા કી તરહ સારે બચ્ચોં કે સાથ ગાંધી ચૌક કી બાલૂ મેં પૂરી ખેલ ઘંટી લંગડી ટાંગ ખેલે। ઇન બચ્ચોં કો અપને ચારોં ઓર ખેલતે દેખકર ગાંધીજી કી મૂર્તિ એસી દિખાઈ પડેલી જેસે ઔર સમય સે કુછ અધિક મુસ્કરા રહી હો।

1. બેલા કહાં જાને કે લિએ જિદ કી? ક્યોં? (1)

2. ઇન બચ્ચોં કે અપને ચારોં ઓર ખેલતે દેખકર ગાંધીજી કી મૂર્તિ એસી દિખાઈ પડેલી જેસે ઔર સમય સે કુછ અધિક

मुस्करा रही हो। इसका मतलब क्या है?

(2)

3. खेल घंडी के समय गाँधी चौक में वे लंगड़ी टाँग खेले। उस दिन की बेला की डायरी तैयार करें।

(4)

III. सूचना: बीरबहूटी कहानी का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

उसे सरकारी अस्पताल में पट्टी बंधवाने के लिए ले जाया गया। उसने देखा कि दो लोगों को छोड़कर आगे बेला खड़ी है। सिर में पट्टी बंधवाने आई है।

1. साहिल को चोट कैसे लग गई?

(1)

2. बेला को चोट कैसे लग गई?

(1)

3. साहिल और बेला सरकारी अस्पताल में क्यों आये?

(1)

4. साहिल और बेला सरकारी अस्पताल में मिले। दोनों के बीच की बातचीत तैयार करें।

(4)

IV. सही मिलान करें।

(4)

साहिल की आँखें	चलती-फिरती खून की प्यारी-प्यारी बूँदें
चलती बीरबहूटियाँ	बीरबहूटी की तरह लाल
साहिल की आँसू	बीरबहूटी का रंग
साहिल को चोट	बारिश की बूँदें

V. कहानी की घटनाओं को सूचीबद्ध करें।

- गीली ज़मीन पर बेला और साहिल का बीरबहूटियों को खोजना।
- पेन में स्याही भरना।
-
-
-
-

પાઠ-2

હતાશ સે એક વ્યક્તિ બૈઠ ગયા થા

(વિનોદ કુમાર થુવલ કી કવિતા પર નરેશ સકસેના કી ટિપ્પણી)

પ્રશ્ન (Questions)

I સૂચના: હતાશા સે એક વ્યક્તિ બૈઠ ગયા થા, વિશલેષણાત્મક ટિપ્પણી કા યહ અંશ પઢેં ઔર નીચે દિએ પ્રશ્નોને કે ઉત્તર લિખોં।

વ્યક્તિ કો મૈં નહી જાનતા થા। હતાશ કો જાનતા થા કહતે હી વે ‘જાનને’ કી હમારી ઉસ જાની-પહ્યાની રૂઢિ કો તોડુ દેતે હું જો વ્યક્તિ કે નામ, પતે, ઉમ્ર, ઓહદે યા જાતિ સે જાનને કો જોડતી હૈ। યદિ હમ કિસી વ્યક્તિ કો ઉસકી હતાશા, નિરાશા, અસહાયતા યા ઉસકે સંકટ સે નહીં જાનતે તો હમ કુછ નહીં જાનતે।

1. હતાશ વ્યક્તિ કો દેખકર કવિ ને ક્યા કિયા? (1)
(ક) કવિ ને હતાશ વ્યક્તિ કો પૈસા દિયા।
(ખ) કવિ ને હતાશ વ્યક્તિ કી સહાયતા કી।
(ગ) કવિ ને હતાશ વ્યક્તિ કા નામ પૂછા।
(ઘ) કવિ ને હતાશ વ્યક્તિ કો વહું છોડકર ચલા ગયા।

ઉત્તર :

(ખ) કવિ ને હતાશ વ્યક્તિ કી સહાયતા કી।

2. ‘ઉસકી’- ઇસ શબ્દ મેં નિહિત સર્વનામ કૌન-સા હૈ? (1)
(યહ, વહ, યે, વે)

ઉત્તર : વહ

3. ‘જાનના’ શબ્દ કે લેખક કી વ્યાખ્યા સે આપ કહું તક સહમત હૈ? (2)

ઉત્તર : જાનના શબ્દ કે લેખક કી વ્યાખ્યા બિલકુલ સહી હૈ। સચ મેં એક વ્યક્તિ કો જાનને કા મતલબ ઉસકી ભૌતિક જાનકારી કો જાનના નહીં, બાલ્કિ ઉસકી નિરાશા, અસહાયતા ઔર ઉસકી મુંગ કો જાનના હૈ। તબ તો જાનને કા અર્થ પૂર્ણ હો જાએગા।

ଶ୍ରୀମତୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଦମୁଦ୍ରା ଓ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଦମୁଦ୍ରା

4. कविता का आशय समझकर कोष्ठक से तालिका की पूर्ति करें। (3)

(जाति से जानना, असाहायता को जानना, ओहदे से जानना, हालत को जानना, रंग से जानना, निराशा को जानना)

जानने के रूढ़िग्रस्त आधार	जानने के असली आधार
.....	.....
.....	.....
.....	.....

उत्तर :

जानने के रूढ़िग्रस्त आधार	जानने के असली आधार
जाति से जानना	असाहायता को जानना
ओहदे से जानना	हालत को जानना
रंग से जानना	निराशा को जानना

अथवा

‘रक्त दान जीवन दान’ - इस विषय पर एक पोस्टर तैयार करें।

उत्तर :

हरेक पल कीमती है, चलें रक्त दान करें, एक जान बचाएँ।

स्वेच्छा से करो रक्त दान, जीवन में पाओ महान स्थान।
 रक्तदान अपने स्वास्थ्य के लिए खतरनाक नहीं।
 रक्तदान एक महायज्ञ है।

ପାଠ-3

ଟୂଟା ପହିଯା

ପ୍ରେସ୍‌ନ (Questions)

I ସୂଚନା: ‘ଟୂଟା ପହିଯା’ କବିତା କା ଯହ ଅଂଶ ପଢେ ଓ ନୀଚେ ଦିଏ ପ୍ରଶନୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖୋ।

ମେଂ

ରଥ କା ଟୂଟା ହୁଆ ପହିଯା ହୁଁ
ଲେକିନ ମୁଝେ ଫେଂକୋ ମତ !
କ୍ୟା ଜାନେ; କବ
ଇସ ଦୁରୁହ ଚକ୍ରବ୍ୟୁହ ମେ
ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସୋନାଓରେ କୁନୌତୀ ଦେତା ହୁଆ
କୋଈ ଦୁସ୍ସାହସୀ ଅଭିମନ୍ୟ ଆକର ଘିର ଜାଏ !

1. ଇସ କବିତା ମେଂ ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରମୁଖ ପୌରାଣିକ ପାତ୍ର କୌନ ହୈ? (1)

(କ) ଅଭିମନ୍ୟ (ଖ) ଅର୍ଜୁନ (ଗ) ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ (ଘ) ଟୂଟା ପହିଯା

ଉତ୍ତର :

(କ) ଅଭିମନ୍ୟ

2. ଯହ କବିତା କୌନ-ସୀ ପୌରାଣିକ କହାନୀ ସେ ସଂବନ୍ଧିତ ହୈ? (1)

(କ) ରାମାୟଣ (ଖ) ମହାଭାରତ (ଗ) ପଞ୍ଚତଂତ୍ର (ଘ) ଅର୍ଥଶାਸ୍ତ୍ର

ଉତ୍ତର :

(ଖ) ମହାଭାରତ

3. ନୀଚେ ଦିଏ ଆଶ୍ୟବାଲୀ ପଞ୍କିଯାଁ କବିତାଂଶ୍ବ ସେ ଚୁନକର ଲିଖୋ। (2)

ମେଂ ରଥ କା ଟୂଟା ଚକ୍ର ହୁଁ, ପର ମୁଝେ ତୁଳ୍ଳ ସମଜ୍ଞକର ମତ ଛୋଡ଼ନା ।

ଉତ୍ତର :

ମେଂ

ରଥ କା ଟୂଟା ହୁଆ ପହିଯା ହୁଁ

ଲେକିନ ମୁଝେ ଫେଂକୋ ମତ !

II. सूचना : टूटा पहिया कविता का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

अपने पक्ष को असत्य जानते हुए भी
 बड़े-बड़े महारथी
 अकेली निहत्थी आवाज़ को
 अपने ब्रह्मास्त्रों से कुचल देना चाहें
 तब मैं
 रथ का टूटा हुआ पहिया
 उसके हाथों में
 ब्रह्मास्त्रों से लोहा ले सकता हूँ !

1. अपने पक्ष को असत्य जानने हुए भी - यह किसके बारे में कहा गया है? (1)
 (क) कौरव पक्ष के महारथियों के बारे में।
 (ख) पांडव पक्ष के महारथियों के बारे में।
 (ग) श्री कृष्ण के बारे में।
 (घ) अभिमन्यु के बारे में।

उत्तर :

(क) कौरव पक्ष के महारथियों के बारे में।

2. युद्ध में निरायुध अभिमन्यु को अचानक किसकी सहायता मिली? (1)
 (क) पांडवों की सहायता।
 (ख) एक टूटे पहिए की सहायता।
 (ग) अर्जुन की सहायता।
 (घ) ब्रह्मास्त्रों की सहायता।

उत्तर :

(ख) एक टूटे पहिए की सहायता।

3. नीचे दिए आशयवाली पंक्तियाँ कवितांश से चुनकर लिखें? (4)
 (क) महाभारत युद्ध में वीर योद्धा अपने पक्ष को असत्य जानते हुए भी अर्धम के पक्ष में लड़ने के लिए बाध्य हो गए।
 (ख) बालक अभिमन्यु को महारथियों की मुकाबला करने के लिए टूटे पहिए का सहारा मिला।

उत्तर :

(क) अपने पक्ष को असत्य जानते हुए भी
 बड़े-बड़े महारथी
 अकेली निहत्थी आवाज़ को
 अपने ब्रह्मास्त्रों से कुचल देना चाहें
 (ख) तब मैं
 रथ का टूटा हुआ पहिया
 उसके हाथों में
 ब्रह्मास्त्रों से लोहा ले सकता हूँ !

III. સૂચના : ટૂટા પહિયા કવિતા કા યહ અંશ પઢે ઔર નીચે દિએ પ્રશ્નોને ઉત્તર લિખો।

મૈં રથ કા ટૂટા હુआ પહિયા હું
લેકિન મુઝે ફેંકો મત
ઝિતિહાસોની સામૂહિક ગતિ
સહસા ઝૂઠી પડુ જાને પર
ક્યા જાને
સચ્ચાઈ ટૂટે હુએ પહિયોની આશ્રય લે!

1. ટૂટા પહિયા - ઇસ શબ્દ મેં ટૂટા શબ્દ.....એ હૈ? (1)
 (ક) સંજ્ઞા (ખ) સર્વનામ (ગ) ક્રિયા (ଘ) વિશેષણ

ઉત્તર :

(ଘ) વિશેષણ

2. નીચે દિએ આશયવાલી પંક્તિયાં કવિતાંશ સે ચુનકર લિખો। (2)
 બદલતી હુઈ સામૂહિક ગતિ અર્ધર્મ કી ઓર હો જાએ તો સત્ય કા પક્ષ ટૂટે પહિએ
 કા ભી સહારા લેને કે લિએ વિવશ હો જાતા હૈ।
 ઝિતિહાસોની સામૂહિક ગતિ
 સહસા ઝૂઠી પડુ જાને પર
 ક્યા જાને
 સચ્ચાઈ ટૂટે હુએ પહિયોની આશ્રય લે!

3. કવિ ઔર કવિતા કા પરિચય કરતે હુએ ‘ટૂટા પહિયા’ કવિતા કા આશય લિખો। (4)

ઉત્તર :

મુઝે ફેંકો મત

આધુનિક હિંદી સાહિત્ય કે એક પ્રમુખ સાહિત્યકાર હૈનું ધર્મવીર ભારતી। વે કવિ હૈ, નાટકકાર હૈ ઔર સામાજિક વિચારક ભી। ઉનકી એક બહુવર્ચિત કવિતા હૈ ‘ટૂટા પહિયા’। યહ પુરાણ પર આધારિત એક પ્રતીકાત્મક રચના હૈ।

ઇસ કવિતા કા પાત્ર અભિમન્યુ એક પ્રતીક હૈ। અર્ધર્મ સે લડનેવાલે એક માનવ કા પ્રતીક। અર્ધર્મિયોને સે રચે ગાએ ચક્રવ્યૂહ મેં, અંત મેં એક રથ કા ટૂટા હુआ પહિયા નિરાયુધ અભિમન્યુ કા સહારા બનતા હૈ। કવિ કહના ચાહતે હૈનું કી કિસી કો તુચ્છ સમજાકર મત છોડના। કિસી ન કિસી રૂપ મેં તુચ્છ ચીજોને ભી હમારી સમસ્યાઓને કામ આએગી। યહું ચક્રવ્યૂહ સમસ્યાઓની પ્રતીક હૈ। બદલતી હુઈ સામૂહિક ગતિ અર્ધર્મ કી ઓર હો જાએ તો સત્ય કા પક્ષ ટૂટે પહિએ કા ભી સહારા લેને કે લિએ વિવશ હો જાતા હૈ।

કવિ કહના ચાહતે હૈનું કી અંતિમ વિજય અર્ધર્મિયોની નહીં ધર્મિયોની હૈ। અર્ધર્મ કે વિરુદ્ધ લડનેવાલોને કો કહીં સે સહારા મિલ હી જાએગા। કવિતા કા સંદેશ યહી હૈ।

ଅଭ୍ୟାସ କେ ଲିଏ

I. ସୂଚନା: ‘ବୀରବହୂଟୀ’ କହାନୀ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ନୀଚେ ଦିଏ ପ୍ରଶନୋକ୍ତ ଉତ୍ତର ଲିଖିବେ।

“ଯେ କ୍ୟା ହୋ ଗ୍ୟା ବେଳା” ସାହିଲ ନେ ପରେଶାନ ହୋତେ
ହୃଦୀ ପୁଛା ।
“ଛତ ସେ ଗିର ଗଈ” ବେଳା ନେ ହୁଁସତେ ହୃଦୀ କହା ଓ କହା,
ବହୁତ ଦିନ ହୋ ଗଏ, ଆଜ ଖେଲ ଘଣ୍ଟୀ ମେଂ
ଗାଂଧୀ ଚୌକ ମେଂ ଲାଙ୍ଗଡ଼ୀ ଟାଁଗ ଖେଲେଂଗେ ।
“ନହିଁ ଖେଲେଂଗେ । ତେରେ ସିର ମେଂ ଫିର ସେ ଲଗ ଜାଏଗୀ
ତୋ....?”

- ବେଳା କେ ସିର ପର ଚୋଟ କେସି ଲାଗୀ ? (1)
(କ) ଲାଙ୍ଗଡ଼ୀ ଟାଁଗ ଖେଲନେ ପର ।
(ଖ) ଛତ ସେ ଗିରନେ ପର ।
(ଗ) ସ୍ଟୂଲ କି କୀଲ ଲାଗନେ ପର ।
(ଘ) ମାଟସାବ କେ ପୀଟ ମିଲନେ ପର ।
- ସହି ବିକଳ୍ୟ ଚୁନକର ଲିଖିବେ । (1)
(କ) ତୁମ + କେ = ତେରେ   (ଖ) ତୁ + କୋ = ତେରେ
(ଗ) ତୁ + କେ = ତେରେ   (ଘ) ତୁମ + କୋ = ତେରେ
- ‘ନହିଁ ଖେଲେଂଗେ । ତେରେ ସିର ମେଂ ଫିର ସେ ଲଗ ଜାଏଗୀ ତୋ....?’ ସାହିଲ ବେଳା କୋ ଲାଙ୍ଗଡ଼ୀ ଟାଁଗ ଖେଲନେ ମନା କରତା ହୈ । ଇନ୍ଦ୍ରାଜିତ
ସାହିଲ କା କୌନ-ସା ମନୋଭାବ ପ୍ରକଟ ହେତୁ ହେତୁ । (2)
- ଅପଣି କିସି ଦୋସ୍ତି କୀ ଯାଦ ପର ଟିପ୍ପଣୀ ଲିଖିବେ । (4)

ଅଥବା

କହାନୀ କେ ଇନ୍ଦ୍ରାଜିତ କେ ଅନୁସାର ପଟକଥା କା ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ଲିଖିବେ ।

II. सूचना: हताश से एक व्यक्ति बैठ गया था टिप्पणी का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

सङ्क पर घायल पड़े अपरिचित व्यक्ति को देखकर क्या हम कह सकते हैं कि उसे हम नहीं जानते? वास्तव में हम जानते हैं कि यह व्यक्ति मुसीबत में है और इसे हमारी मदद की ज़रूरत है। यह कविता मनुष्य को मनुष्य की तरह ‘जानने’ की याद दिलाती है।

2. इनमें से कौन-सा प्रस्ताव गलत है? (1)

  - लेखक ने सड़क पर एक घायल पड़े व्यक्ति को देखा।
  - लेखक अपरिचित व्यक्ति को पहले जानता था।
  - अपरिचित व्यक्ति लेखक को पहले नहीं जानता था।
  - लेखक ने अपरिचित व्यक्ति की सहायता की।

3. ‘सक्तदान जीवन दान’ इस विषय पर एक **पोस्टर** तैयार करें।
अथवा

III. सच्चाना: टटा पहिया कविता का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

अपने पक्ष को असत्य जानते हुए भी
 बड़े-बड़े महारथी
 अकेली निहत्थी आवाज़ को
 अपने ब्रह्मास्त्रों से कुचल देना चाहें
 तब मैं
 रथ का टूटा हुआ पहिया
 उसके हाथों में
 ब्रह्मास्त्रों से लोहा ले सकता हूँ।

1. ‘अकेली निहत्थी आवाज़’ - यह किसके बारे में कहा गया है? (1)
(क) अभिमन्यु के बारे में   (ख) अर्जुन के बारे में
(ग) महारथियों के बारे में   (घ) टूटे पहिए के बारे में

2. नीचे दिए आशयवाली पंक्तियाँ कवितांश से चुनकर लिखें। (2)
(क) बालक अभिमन्यु को महारथियों की मुकाबला करने के लिए टूटे पहिए का सहारा मिला।

3. कवि और कविता का परिचय देते हुए प्रस्तुत पंक्तियों का आशय लिखें। (4)

ଫକାଈ -2

ପାଠ-1

ଆଈ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ

ପ୍ରଶ୍ନ (Questions)

I ସୂଚନା: ‘ଆଈ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ’ ଫିଲ୍ମୀ ଲେଖ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢେ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖିବେ ।

ମୋରପାଳ ନେ ମେରେ ଟିଫିନ ବୋକସ ମେଂ ରଖେ ରାଜମା କୋ ଖାନେ ସେ ପହଲେ କବ୍ରି ରାଜମା ଦେଖା ଭୀ ନହିଁ ଥା । ଵହ ହମାରେ ସ୍କୂଲ ସେ ପନ୍ଦରି କିଲୋମୀଟର ଦୂର କେ କିସି ଗାଁବ ସେ ସାଈକିଲ ଚଲାତା ରୋଜ୍ଜ ଆତା ଥା । ମୈ ଆଜ ତକ ଜାନ ନହିଁ ପାଯା କି କୈସେ ବହ ଉସ ଛାତ୍ର କେ ଡିବ୍ବେ କୋ ରୋଜ୍ଜ ପନ୍ଦରି କିଲୋମୀଟର ବିନା ଜରା ଭୀ ଛଲକାଏ ଲିଏ ଆତା ଥା ।

1. ମୋରପାଳ ନେ ପହଲେ କବ୍ରି ରାଜମା ଦେଖା ନହିଁ ଥା । କାରଣ କ୍ୟା ହୋଗା ? (1)

- (କ) ମୋରପାଳ କୀ ଅରୁଚି   (ଖ) ମୋରପାଳ କୀ ଗରୀବୀ
 (ଗ) ମୋରପାଳ କୀ ସଂପନ୍ନତା   (ଘ) ଖେତି କା ଅଭାବ

ଉତ୍ତର :

- (ଖ) ମୋରପାଳ କୀ ଗରୀବୀ

2. ସହି ବାକ୍ୟ ପହଚାନକର ଲିଖିବେ । (1)

- (କ) ମୋରପାଳ ରୋଜ୍ଜ ଆଏ କରତା ଥା ।
 (ଖ) ମୋରପାଳ ରୋଜ୍ଜ ଆଯା କରତା ଥା ।
 (ଗ) ମୋରପାଳ ରୋଜ୍ଜ ଆଈ କରତା ଥା ।
 (ଘ) ମୋରପାଳ ରୋଜ୍ଜ ଆଈ କରତି ଥି ।

ଉତ୍ତର :

- (ଖ) ମୋରପାଳ ରୋଜ୍ଜ ଆଯା କରତା ଥା ।

3. ସଂବନ୍ଧ ପହଚାନେ ଓ ଲିଖିବେ ? (2)

(ମୋରପାଳ, ମିହିର, କଲା)

.....	ପନ୍ଦରି କିଲୋମୀଟର ସଈକିଲ ଚଲାକର ରୋଜ୍ଜ ସ୍କୂଲ ଆତା ଥା ।
.....	ଟିଫିନ ବୋକସ ମେଂ ରାଜମା ଲେ ଆତା ଥା ।
ଉତ୍ତର :	ମୋରପାଳ ପନ୍ଦରି କିଲୋମୀଟର ସଈକିଲ ଚଲାକର ରୋଜ୍ଜ ସ୍କୂଲ ଆତା ଥା ।
ମିହିର	ଟିଫିନ ବୋକସ ମେଂ ରାଜମା ଲେ ଆତା ଥା ।

4. મોરપાલ ને મેરે ટિફિન બોક્સ મેં રહેં રાજમા કો ખાને સે પહને કભી રાજમા દેખા ભી નહીં થા। ઇસ અનુભવ કે આધાર પર મોરપાલ કી ડાયરી તૈયાર કરો। (4)

ઉત્તર :

20 માર્ચ 2002
 આજ મૈં ને એક વિશેષ ચીજ ખાયી।
 મેરા દોસ્ત મિહિર લાયા થા।
 મૈં ને ઇસે પહલે કભી નહીં દેખા થા।
 મિહિર ને ઇસકા નામ રાજમા બતાયા।
 મેરે ઘર મેં આજ તક રાજમા નહીં બનાયા થા।
 રાજમા બહુત સ્વાદિષ્ટ થી।
 શાયદ કલ ભી વહ રાજમા લે આયે।

અથવા

મોરપાલ કે અનુભવોં કા જિક્ર કરતે હુએ ગરીબ બચ્ચોં કી હાલત વિષય પર લઘુ લેખ લિખો।

ઉત્તર:

ગરીબ બચ્ચોં કી હાલત

આજ કે બચ્ચે કલ કે નાગરિક હુંનીં। સંવિધાન મેં સબકે સમાન અધિકાર હોતે હુંનીં। લેકિન હમારે દેશ મેં અનેક એસે બચ્ચે હુંનીં, જો સ્કૂલ નહીં જા સકતે। કુછ છાત્ર એસે ભી હુંનીં, જો પઢાઈ બીચ મેં છોડકર જાતે।

ગાંબ કે ગરીબ માં બાપ બચ્ચોં કો સ્કૂલ ભેજને કે બદલે કામ પર લે જાતે હુંનીં। છોટે બચ્ચે ખેતી મેં માં બાપ કી મદદ કરતે હુંનીં। ઇન બચ્ચોં કો ખેત મેં કમરતોડ મેહનત કરના પડતા હુંનીં। ગાંબ કે બચ્ચોં કો સ્કૂલ કે પ્રતિ વિશેષ પ્યાર રહતા હુંનીં।

આજકલ ગરીબ બચ્ચોં કો સ્કૂલ પહુંચાને કે લિએ સરકાર કી અનેક યોજનાએં હુંનીં।

- II સૂચના: ‘આઈ એમ કલામ કે બહાને’ ફિલ્મી લેખ કા અંશ પઢેં ઔર અનુબદ્ધ પ્રશ્નોં કે ઉત્તર લિખો।

મૈં સ્કૂલ કી નીલી-ખાકી યૂનીફોર્મ સે હમેશા ચિઢા કરતા ઔર ઉસે પહનના હમેશા ટાલા કરતા વહી મોરપાલ મુજ્જે જબ ભી દિખા હમેશા વહી સ્કૂલ કી યૂનીફોર્મ પહને હી દિખા।

1. મોરપાલ કો હમેશા સ્કૂલી યૂનીફોર્મ પહનતે દેખા। ક્યા કારણ હોગા? (1)
 (ક) ઉસકે પાસ અનેક નીલી ખાકી યૂનીફોર્મ થા
 (ખ) શાદી મેં જાને કે લિએ તૈયાર હોકર આતે થે।
 (ગ) એકમાત્ર કમીજ પૈંટ કા જોડા વહ નીલી-ખાકી નયા સ્કૂલ યૂનિફાર્મ થી।
 (ଘ) સ્કૂલ યૂનીફોર્મ કી નીલી-ખાકી રંગ ઉસે પસંદ થા।

ઉત્તર :

(ગ) એકમાત્ર કમીજ પૈંટ કા જોડા વહ નીલી-ખાકી નયા સ્કૂલ યૂનીફોર્મ થી।

2. મિહિર નીલી-ખાકી યૂનીફોર્મ સે હમેશા ચિઢા કરતા થા ક્યો? (2)

મિહિર કે પાસ સ્કૂલ યૂનિફાર્મ સે બઢકર અનેક અછે કપડે હુંનીં। જિન્હેં વહ અપની પસંદ કે અનુસાર બડે શહરોં કે બડે બાજારોં સે ખરીદતા। ઇસલિએ મિહિર કે લિએ સ્કૂલ યૂનીફોર્મ એક બોઝ થી।

3. सही विकल्प चुनकर लिखें। (1)

(क) मैं + का = मुझे	(ख) मैं + की = मुझे
(ग) मैं + को = मुझे	(घ) मैं + के = मुझे

उत्तर: (ग) मैं + को = मुझे
4. आपके स्कूल में ‘आई एम कलाम के बहाने’ नामक फ़िल्म का प्रदर्शन होनेवाला है। फ़िल्म प्रदर्शन के लिए पोस्टर तैयार करें। (3)

III. सूचना: ‘आई एम कलाम के बहाने’ फ़िल्मी लेख का अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

यह मुझे बहुत बाद में समझ आया कि जिस स्कूल में बिताए समय को मैं अपने बचपन का सबसे खराब समय समझा करता था, शायद वही मोरपाल के लिए उसके जीवन का सबसे अच्छा समय होता था। घर की कमरतोड़ मेहनत और खेत-मज़ूरी से इतर दिन का ऐसा एकमात्र समय जब वह बच्चा बना रह सकता था।

1. सही प्रस्ताव चुनकर लिखें। (1)

(क) स्कूल में बिताए समय को मिहिर अपने जीवन का सबसे अच्छा समय मानता है।
(ख) स्कूल में बिताए समय को मिहिर अपने जीवन का सबसे खराब समय मानता है।
(ग) घर में बिताए समय को मिहिर अपने जीवन का बुरा समय मानता है।
(घ) शहर के बाजारों में बिताए समय को मिहिर अपने जीवन का बुरा समय मानता है।

उत्तर :

(ख) स्कूल में बिताए समय को मिहिर अपने जीवन का सबसे खराब समय मानता है।
2. मोरपाल केलिए स्कूल में बिताए समय अपने जीवन का सबसे अच्छा समय था। इससे आप क्या समझा? (2)

घर की कमरतोड़ मेहनत और खेत मज़ूरी के बाद स्कूल में उसे खुशी मिलता था। स्कूल में वह बच्चा बन सकता था। दोस्तों के साथ पढ़ाई, खेल कूद कर सकता था। इसलिए मोरपाल के लिए स्कूल में बिताए समय अपने जीवन का सबसे अच्छा समय लगता था।

3. ‘ଆଇ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ’ ଫିଲ୍ମ ଦେଖନେ କେ ବାଦ ମିହିର ନେ ମୋରପାଲ କେ ନାମ ପର ଏକ ପତ୍ର ଲିଖା । ବହ ପତ୍ର କଲ୍ପନା କରକେ ଲିଖିବେ ।

(4)

ସ୍ଥାନ
ତାରୀଖ

ପ୍ରିୟ ମୋରପାଲ,

ତୁମ କୈସେ ହୋ । ଗାଁବ ମେଂ କ୍ୟା ହାଲ ହୈ ? ଖେତି କୈସି ଚଲ ରହି ହୈ ?

ମୈ ନେ କଲ ଆଇ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ ନାମକ ସିନେମା ଦେଖା । ଉସମେ ଦୋ ଲଡକେ ହୁଁଏ,

ଏକ ‘ଶାହର’ କା ଓର ଦୂସରା ‘ଗାଁବ’ କା । ଉନକୋ ଦେଖକର ମୁଝେ ଅପନେ ବଚପନ କୀ ଯାଦ ଆଇ, ସ୍କୂଲ ମେଂ ଏକ ସାଥ ବୈଠନା, ଖାନେ କା ଅଦଲୀ ବଦଲି କରନା, ଓର ଏକ ସାଥ ଖେଲନା ଆଦି । ଜବ ତୁମ ପଢାଇ ଛୋଡ଼କର ଗ୍ୟା ତବ ମୁଝେ ବହୁତ ଦୁଖ ହୁଆ । ମୁଝେ ତୁମସେ ମିଲନେ କୀ ବହୁତ ଇଚ୍ଛା ହୈ ।

ମାଁ ବାପ କୋ ମେରା ନମସ୍କାର । ଏକ ଦିନ ମୈ ଆଁଙ୍ଗା, ତୁମସେ ମିଲାଏ । ଘର ମେଂ ସବକୋ ମେରା ପ୍ଯାର ।

ଆପକା ମିତ୍ର
ମିହିର

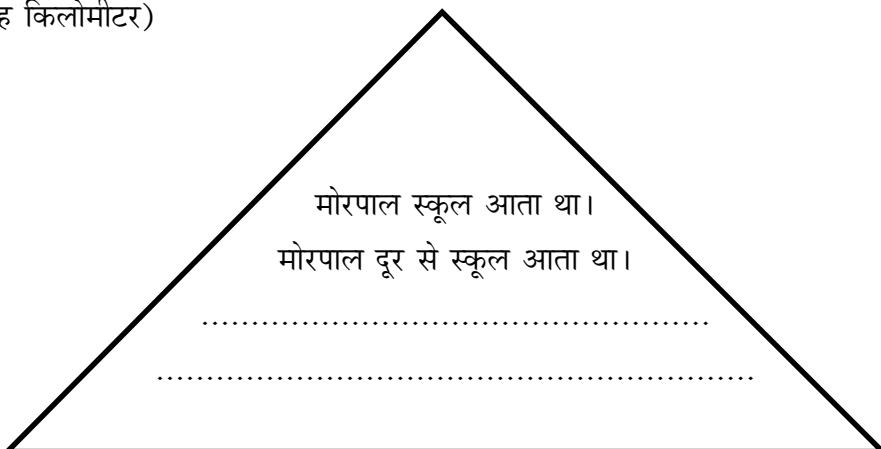
ସେଵା ମେ
ମୋପାଲ
ରାମପୁର ଗାଁବ
କାମଟୀ, ନାଗପୁର

ଅଭ୍ୟାସ କେ ଲିଏ...

1. ଯହ ଭୀ କରେ.....

(2)

(ଗାଁବ ସେ, ପନ୍ଦର କିଲୋମୀଟର)

2. ସହି ମିଲାନ କରେ

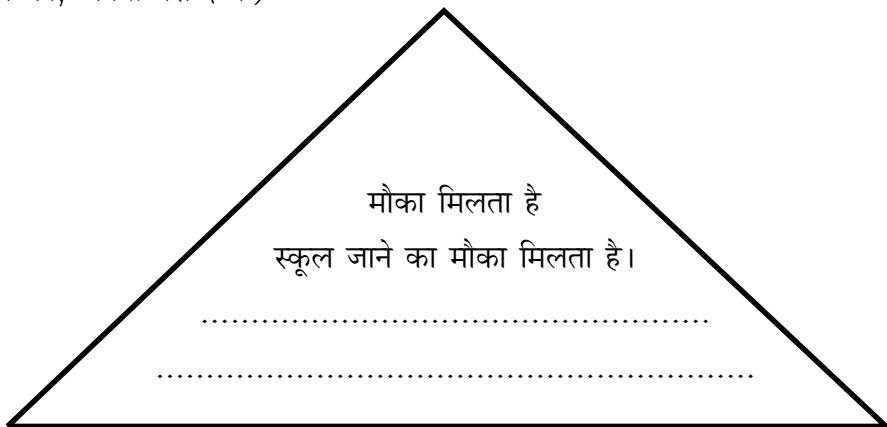
(2)

ମୋରପାଲ	ପରୀକ୍ଷା ଥିଲା ହେଉଥାଏ ।
ମିହିର	ସ୍କୂଲ ଜାନା ଓର ବେହତର ଜୀବନ କା ସପନା ଦେଖିବା ହେଉଥାଏ ।
ରଣ ବିଜ୍ୟ	ସ୍କୂଲ କେ ପ୍ରତି ଗହରା ପ୍ରେମ କରିବା ହେଉଥାଏ ।
କଲାମ	ସ୍କୂଲ ଜାନେ ମେଂ ରୋଯା କରିବା ହେଉଥାଏ ।

III. ସୂଚନା: ‘ଆଇ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ’ ଫିଲ୍ମୀ ଲେଖକ କା ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋରେ ଉତ୍ତର ଲିଖିବୁ।

ଫିଲ୍ମମେ କଲାମ ଦିଲ୍ଲୀ ଭୀ ପହଁଚତା ହୈ ଓ ଉସେ ଅପନେ ପସଂଦ କେ ସ୍କୂଲ ଜାନେ କା ମୌକା ଭୀ ମିଳିତା ହୈ । ଲେକିନ ମେରେ ବଚପନ କେ ସମୟ ଏସା ନହିଁ ହୋତା । ମୋରପାଲ କା ସ୍କୂଲ ଆଠବିଂକ କେ ବାଦ ଛୁଟ ଜାତା ହୈ ।

1. ମୋରପାଲ କା ସ୍କୂଲ ଆଠବିଂକ କେ ବାଦ ଛୁଟ ଜାତା ହୈ । କାରଣ ହୈ (1)
 (କ) ପଢାଇଁ ମେ ରୁଚି ନହିଁ ।
 (ଖ) ଗରୀବୀ କେ କାରଣ
 (ଗ) ସ୍କୂଲ ପନ୍ଦର କିଲୋମୀଟର ଦୂର ହୋନେ କେ କାରଣ ।
 (ଘ) ସାଇକିଲ ଚଲାନା ମୁଶିକଳ ହୋନେ କେ କାରଣ ।
2. ଵାକ୍ୟ ପିରମିଡ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରେ । (2)
 (କଲାମ କୋ, ଅଧିକାରୀ ପରିଷଦ କେ)

3. ରାଷ୍ଟ୍ରପତି କଲାମ କେ ନାମ ପର ଛୋଟୁ ଯା କଲାମ କା ପତ୍ର କଲ୍‌ପନା କରକେ ଲିଖିବୁ । (4)

IV. ସୂଚନା: ଆଇ ଏମ କଲାମ କେ ବହାନେ ଫିଲ୍ମୀ ଲେଖକ କା ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋରେ ଉତ୍ତର ଲିଖିବୁ ।

ଛୋଟୁ ସିର୍ଫ ଛୋଟୁ ହୋକର ନହିଁ ଜୀନା ଚାହତା । ବହ ଖୁଦ ହି ଅପନା ନାମ କଲାମ ରଖ ଲେତା ହୈ । ଇହ ନାମମେ ଉତ୍ସକୀ ଆକାଂକ୍ଷାଓରେ କା ଅକ୍ଷସ ହୈ । ଉତ୍ସକେ ହାଥ କି ବନାଇ ଚାଯ ମେ ଜାଦୁ ହୈ । ଭାଟୀ ସା ଭୀ ଉତ୍ସକୀ କଲାକାରୀ କି ବାହଵାହୀ କରତେ ନହିଁ ଥକତେ ।

1. ଛୋଟୁ କୀ ଆକାଂକ୍ଷାଏଁ କ୍ୟା-କ୍ୟା ହେଲେ ? (2)
 (କ) ଚାଯ ଅଚ୍ଛା ନହିଁ ହୈ । (ଖ) ବଦିଯା ଚାଯ ହୈ ।
 (ଗ) ଚାଯ ବନାନେ କେ ସାଥ ଜାଦୁ ଭୀ କରତା ହୈ । (ଘ) ଚାଯ ବନାନା ନହିଁ ଆତା ହୈ ।
2. ‘ଚାଯ ମେ ଜାଦୁ ହୈ’ । ଇହକା ମତଲବ ହୈ ? (1)
 (କ) ଚାଯ ଅଚ୍ଛା ନହିଁ ହୈ ।
 (ଖ) ବଦିଯା ଚାଯ ହୈ ।
 (ଗ) ଚାଯ ବନାନେ କେ ସାଥ ଜାଦୁ ଭୀ କରତା ହୈ ।
 (ଘ) ଚାଯ ବନାନା ନହିଁ ଆତା ହୈ ।
3. ଛୋଟୁ କୀ ଚରିତ୍ରଗତ ବିଶେଷତାଓରେ ପର ଟିପ୍ଣୀ ଲିଖିବୁ । (4)
 ସହାୟକ ବିନ୍ଦୁ
  - କଲାମ ଜୈସେ ବନନେ କି ଇଚ୍ଛା
  - ଜଳଦ ହି ସବ କୁଛ ସୀଖ ଲେତା ହୈ ।
  - କବୀ ଭୀ ଦୋସ୍ତି କା ପ୍ରଣ ନହିଁ ତୋଡ଼ତା ହୈ ।

ପାଠ-2

ସବସେ ବଡା ଶୋ ମୈନ

I ସୂଚନା: ‘ସବସେ ବଡା ଶୋ ମୈନ’ ଜୀବନୀ କା ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍‌କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

ମାଁ ଓ ମୈନେଜର ମେଂ ବହସ ହୋତେ ଦେଖ ବହ ଵହାଁ ଗ୍ୟା । ମୈନେଜର ନେ ଚାର୍ଲୀ କୋ ମାଁ କେ କୁଛ ଦୋସ୍ତଙ୍କ କେ ସାମନେ ଅଭିନ୍ୟ କରତେ ଦେଖା ଥା ଓ ବହ ଉସେ ସ୍ଟେଜ ପର ଭେଜନେ କୀ ଜିଦ୍ବ କରନେ ଲଗା । ମାଁ ଡର ଗଈ । ପାଁଚ ସାଲ କା ବଚ୍ଚା ଇସ ଉଗ୍ର ଭୀଡକୋ ଝୋଲ ପାଏଗା ।

1. ମୈନେଜର ଚାର୍ଲୀ କୋ ସ୍ଟେଜ ପର ଭେଜନେ କୀ ଜିଦ୍ବ କରନେ ଲଗା । କ୍ୟାମି ? (1)

ଉତ୍ତର: ମାଁ କେ ଦୋସ୍ତଙ୍କ କେ ସାମନେ ଅଭିନ୍ୟ କରତେ ଦେଖା ଥା ।

2. ମାଁ ଡର ଗଈ । ଡରନେ କା କାରଣ କ୍ୟା ହୈ ? (2)

ଉତ୍ତର: ଲୋଗ ଅଭଦ୍ର ଶୋର କର ରହେ ଥେ । ଇସ ସମ୍ୟ ମୈନେଜର ନେ ଚାର୍ଲୀ କୋ ସ୍ଟେଜ ପର ଭେଜନେ କୀ ଜିଦ୍ବ କୀ । ମାଁ ଡର ଗଈ । ପାଁଚ ସାଲ କା ବଚ୍ଚା ଇସ ଉଗ୍ର ଭୀଡକୋ ଝୋଲ ପାଏଗା ।

3. ଇସ ଘଟନା କେ ଆଧାର ପର ମାଁ ଅପନୀ ଡାଯରୀ ଲିଖି ରହି ହୈ । ବହ ଡାଯରୀ କଲ୍ୟନା କରକେ ଲିଖେ । (4)

ଉତ୍ତର:

15 ସିତଂବର 1880

ଯହ ଦିନ ଜିନ୍ଦଗୀ ମେଂ ନହିଁ ଭୂଲୁଁ ।

ଗାତେ-ଗାତେ ଅଚାନକ ମେରୀ ଆବାଜ୍ ଫଟ ଗଈ ।

ମେରେ ଗଲେ ସେ ଫୁସଫୁସାହଟ ହି ବାହର ନିକଲି ।

ଲୋଗ ଅଭଦ୍ର ଶୋର କରନେ ସେ ମୈନେଜର ମୁଝେ ଅନ୍ଦର ବୁଲାଯା ।

ଚାର୍ଲୀ କୋ ମୈନେଜର ମେରେ ଦୋସ୍ତଙ୍କ କେ ସାମନେ ଅଭିନ୍ୟ କରତେ ହୁଏ ଦେଖା ଥା ।

ଇସଲିଏ ଉନ୍ହେନେ ଚାର୍ଲୀ କୋ ସ୍ଟେଜ ଭେଜନେ କେ ଲିଏ ଜିଦ୍ବ କରନେ ଲଗା ।

ଲୋକିନ ମେରେ ବେଟେ ନେ କମାଲ କର ଦିଯା ।

ଅନ୍ତରେ ଲୋଗଙ୍କୁ ମୁଝେ ହାଥ ମିଳାକର ଚାର୍ଲୀ କୀ ତାରୀଫ କୀ ।

ଶ୍ରୀଲଙ୍ଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ୍ୟଗୁଣାଳ୍ୟ ଓ ପାଠ୍ୟଗୁଣାଳ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ

II सूचना: ‘सबसे बड़ा शो मैन’ जीवनी का अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“अंत में जब मैं उसे लेने आई तो दर्शकों ने देर तक खड़े होकर तालियाँ बजाई। कई लोगों ने माँ से हाथ मिलाकर उसके छोटे बच्चे की तारीफ की। चार्ली स्टेज पर पहली बार आया और माँ आखिरी बार।”

1. ‘तारीफ करने’ का मतलब है।

(1)

(क) निंदा करना	(ख) हँसी करना
(ग) शोर मचाना	(घ) प्रशंसा करना

उत्तर:

- (घ) प्रशंसा करना

2. दर्शकों ने खड़े होकर तालियाँ बजाई। इसका क्या कारण है?

(2)

पाँच साल का लड़का चार्ली ने मशहूर गीत ‘जैक जौन्स’ गाना गाया। उसने नृत्य किया और अपनी माँ सहित कई गायकों की नकल की। चार्ली ने दर्शकों से बातचीत की। ये सब देखकर दर्शकों ने खड़े होकर तालियाँ बजाई।

3. चार्ली की माँ उस दिन का अनुभव अपनी सहेली को पत्र द्वारा बताना चाहती है। सहेली के नाम चार्ली की माँ का पत्र कल्पना करके लिखें।

(4)

उत्तर:

स्थान
तारीख

प्रिय सहेली,

तुम कैसी हो? कई दिनों से चिट्ठी लिखने की फुरसत नहीं मिली। चार्ली के बारे में बहुत कुछ बताने के लिए है। थियेटर में एक बार गाते-गाते मेरी आवाज़ फट गई। मैनेजर चार्ली को स्टेज पर भेजने के लिए जिद्द करने लगा। मुझे चार्ली को भेजना पड़ा। उसने जैक जौन्स गाना गाया, नृत्य किया, और अभिनय भी किया। उनकी बातें सुनकर लोग हँसते रहे और तालियाँ बजाई। चार्ली की माँ होने से में गर्व का अनुभव करती हूँ।

वहाँ क्या समाचार है? बच्चों से मेरा प्यार बताना।

तुम्हारी सहेली ।

सेवा में

हस्ताक्षर

नाम

पता

III सूचना: ‘सबसे बड़ा शो-मैन’ जीवनी का अंश पढ़ें और नीचे दिये प्रश्नों के उत्तर लिखें।

लोगों ने माँ से हाथ मिलाकर इसके छोटे बच्चे की तारीफ की। चार्ली स्टेज पर पहली बार आया और माँ आखिरी बार..... दुनिया के सबसे बड़े शो-मैन का यह पहला शो थी। उसने जन्म ले लिया था।

1. कई लोगों ने माँ से हाथ मिलाकर उसके छोटे बच्चे की तारीफ की। कारण क्या है।

(1)

- (क) आवाज की तमाशा के कारण।
- (ख) मैनेजर के साथ बहस होने के कारण।
- (ग) बेटा चार्ली जनता में गुदगुदी फैलाने के कारण।
- (घ) माँ की आखिरी स्टेज होने के कारण।

उत्तर: (ग) बेटा चार्ली जनता में गुदगुदी फैलाने के कारण।

2. ଚାର୍ଲୀ ସ୍ଟେଜ ପର ପହଲୀ ବାର ଆୟା ଓର ମାଁ ଆଖିରି ବାର.....। କ୍ୟାଂ ? (2)
ମାଁ କା ଗାନା ବୀଚି ମେଂ ରୁକ ଗଯା । ଆବାଜ୍ ଫଟ ଗଈ । ଲୋଗ ଚିଲଲାନେ ଲଗେ । ମାଁ କୋ ସ୍ଟେଜ ସେ ବାହର ଜାନା ପଡା । ଉତ୍ସକେ
ପାଁଚ ବାର କା ଲଡକା ଚାର୍ଲୀ ସ୍ଟେଜ ପର ଆୟା ।

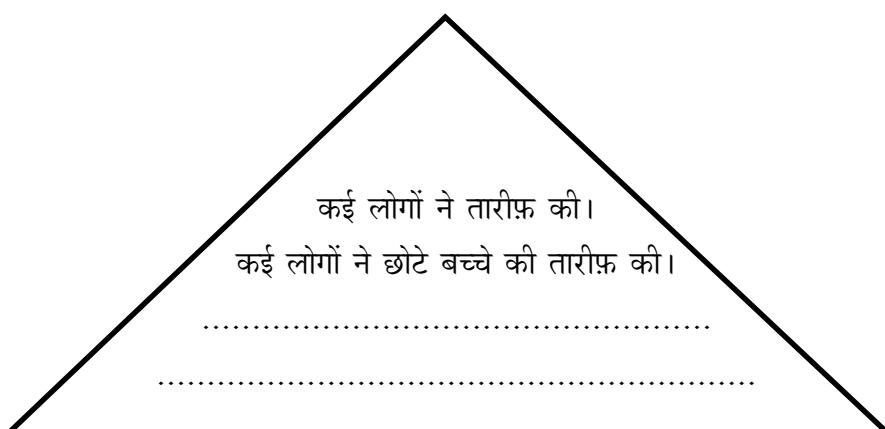
3. ବଚ୍ଚା ମୈଦାନ ମେଂ ଖେଲନେ ଲଗା । ବଚ୍ଚା କେ ସ୍ଥାନ ପର ବଚ୍ଚୀ କା ପ୍ରୟୋଗ କରକେ ବାକ୍ୟ କା ପୁନର୍ଲେଖନ କରେ ? (1)
ବଚ୍ଚୀ ମୈଦାନ ମେଂ.....
ଉତ୍ତର : ଖେଲନେ ଲଗି ।

4. ଚାର୍ଲୀ ଚୈପିଲିନ ଓର ମାଁ କେ ବୀଚି କୀ ବାତଚୀତ କୋ ଆଗେ ବଢାଏଁ । (ଚାକ ବିନିମ୍ୟ) (4)
ଉତ୍ତର :

ମାଁ : ବେଟା, ଆଜ ତୁନେ କମାଲ କର ଦିଯା ।
ଚୈପିଲିନ : ଲେକିନ ମେଂ ଖୁଶ ନହିଁ ହୁଁ, ଅମ୍ମା ।
ମାଁ : କ୍ୟାଂ ?
ଚୈପିଲିନ : ଆପକୋ ସ୍ଟେଜ ସେ ହଟନା ପଡା ଥା ନ ?
ମାଁ : ଛୋଡ ଦୋ, ମେଂ ଖୁଶ ହୁଁ ମେରା ବେଟା ଆଜ ସବସେ ବଡା ଅଭିନେତା ବନ ଗଯା ।
ଚୈପିଲିନ : ମାଁ ଆପ ମେରେ ସାଥ ଗାନା ଗାଏଗୀ ?
ମାଁ : ଜ୍ଞାନର ବେଟା,
ଚୈପିଲିନ : କବ ଗାଏଗୀ ?
ମାଁ : ମେଂ ହମେଶା ତୁମ୍ହାରେ ସାଥ ରହୁଣ୍ଗୀ ।

ଅଭ୍ୟାସ କେ ଲିଏ...

1. ବାକ୍ୟ ପିରାମିଡ଼ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରେ । (2)
(ହାଥ ମିଳାକର, ମାଁ ସେ)

2. સંબન્ધ પહોંચાને ઔર જોડોં।

(4)

ચાર્લી ને	માં સે હાથ મિલાકર ઉસકે છોટે બચ્ચે કી તારીફ કી।
માં	કુછ દોસ્તોં કે સામને ચાર્લી કો અભિનય કરતે હુએ દેખા।
મૈનેજર ને	કી આવાજ સુનકર લોગ મ્યાઝ-મ્યાઝ કી આવાજ નિકાલને લગે।
લોગોં ને	જનતા મેં ગુદગુદી ફેલા દી।

II. સૂચના: સબસે બડા શો મૈન જીવની કા અંશ પઢેં ઔર નીચે દિયે પ્રશ્નોં કે ઉત્તર લિખેં।

કઈ લોગોં ને માં સે હાથ મિલાકર ઉસકે છોટે બચ્ચે કી તારીફ કી। ચાર્લી સ્ટેજ પર પહ્લી બાર આયા ઔર માં આખિરી બાર...। દુનિયા કે સબસે બડે શો મૈન કા યહ પહ્લા શો થા।

1. નમૂને કે અનુસાર લિખોં?

ચાર્લી સ્ટેજ પર પહ્લી બાર આયા

માં સ્ટેજ પર.....

(1)

2. લોગોં ને માં સે હાથ મિલાકર ઉસકે છોટે બચ્ચે કી તારીફ કી। ક્યોં?

(2)

3. દુનિયા કે સબસે બડે શો-મૈન કા યહ પહ્લા શો થા। ઇસપર એક રષ્ટ કલ્પના કરકે લિખોં (4)

3. સૂચના: સબસે બડા શો-મૈન જીવની કા અંશ પઢેં ઔર અનુબદ્ધ પ્રશ્નોં કે ઉત્તર લિખોં।

ચાર્લી કો વહ અક્સર અપને સાથ થિયેટર લે જાતી થી। ઉસ દિન પરદે કે પીછે ખડા વહ આવાજ કી તમાશે કો દેખ રહા થા। માં ઔર મૈનેજર મેં બહસ હોતે દેખ વહ વહાઁ ગયા। મૈનેજર ને ચાર્લી કો માં કે કુછ દોસ્તોં કે સામને અભિનય કરતે દેખા થા ઔર ઉસે સ્ટેજ પર ભેજને કી જિંડ કરને લગા।

1. સહી વાક્ય ચુનકર લિખોં।

(ક) ચાર્લી સોચને લગી।   (ખ) ચાર્લી સોચના લગી।

(ગ) ચાર્લી સોચને લગા।   (ଘ) ચાર્લી સોચની લગી।

(1)

2. ચાર્લી કો સ્ટેજ પર ક્યોં જાના પડા?

(2)

3. મૈનેજર ઔર ચાર્લી કી માં કે બીચ વાર્તાલાપ કલ્પના કરકે લિખોં।

(4)

ଇକାଈ -3

ପାଠ-1

ଅକାଲ ଔର ଉସକେ ବାଦ

I. ସୁଚନା: ଅକାଲ ଔର ଉସକେ ବାଦ କବିତା କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଔର ନୀଚେ ଦିଏ ପ୍ରଶନ୍ତିକୁ ଉତ୍ତର ଲିଖିବେ ।

‘କର୍ବ ଦିନମେ ତକ ଚୁଲ୍ହା ରୋଯା, ଚକକୀ ରହି ଉଦାସ
କର୍ବ ଦିନମେ ତକ କାନୀ କୁତିଆ ସୋଇ ଉସକେ ପାସ
କର୍ବ ଦିନମେ ତକ ଲଗୀ ଭୀତ ପର ଛିପକଲିଯମେ କି ଗଶତ
କର୍ବ ଦିନମେ ତକ ଚୁହମେ କି ଭୀ ହାଲତ ରହି ଶିକସ୍ତ’

1. ଅକାଲ ମେ ଚୁହମେ କି ଭୀ ହାଲତ କୈସି ଥି ? (1)

ଉତ୍ତର: ଅକାଲ ମେ ଚୁହମେ କି ହାଲତ ବହୁତ ବୁରୀ ଥି ।

2. ‘ଚୁଲ୍ହେ କା ରୋନା’ ଔର ଚକକୀ କା ଉଦାସ ହୋନା- କବି ନେ ଏସା କ୍ୟାମେ କହା ହୈ ? (2)

ଉତ୍ତର: ଭୀଷଣ ଅକାଲ କେ କାରଣ କର୍ବ ଦିନମେ ଦିନମେ ଘର ମେ ଦାନା ନହିଁ ଥା । ଇଲାଇ ଖାନା ପକାନେ କେ ଲିଏ ଚୁଲ୍ହା ନହିଁ ଜଲତା ଔର ଦାନା ପୀସନେ କେ ଲିଏ ଚକକୀ କା ଉପ୍ୟୋଗ ଭୀ ନହିଁ କରତା ।

3. କବିତାଂଶ କା ଆଶ୍ୟ ଲିଖିବେ । (4)

ଅଥବା

କବି ନେ ଅକାଲ କା ଚିତ୍ରଣ କିସ ପ୍ରକାର କିଯା ହୈ ?

ଉତ୍ତର:

ବାବା ନାଗାର୍ଜୁନ କି ବହୁଚିର୍ଚିତ କବିତା ହୈ ‘ଅକାଲ ଔର ଉସକେ ବାଦ’ । ଇଲାଇ ଉତ୍ତରନେ ଅକାଲ କେ ସମୟ ଔର ଉସକେ ବାଦ କା ମାର୍ମିକ ଚିତ୍ରଣ କିଯା ହୈ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଞ୍କିଯମେ କବି ନେ ଅକାଲ କେ ଭୀଷଣ ସମୟ କା ବର୍ଣନ କିଯା ହୈ ।

ଭୀଷଣ ଅକାଲ କେ କାରଣ କର୍ବ ଦିନମେ ଦିନମେ ଘର ମେ ଦାନା ନହିଁ ଥା । ଇଲାଇ ଖାନା ପକାନେ କେ ଲିଏ ଚୁଲ୍ହା ନହିଁ ଜଲତା ଔର ଦାନା ପୀସନେ କେ ଲିଏ ଚକକୀ କା ଉପ୍ୟୋଗ ଭୀ ନହିଁ କରତା । କାନୀ କୁତିଆ ଚୁଲ୍ହେ ଔର ଚକକୀ କେ ପାସ ସୋ ଗଈ ଥି । ଵହ ଭୂଖ ସେ ପରେଶାନ ଥି । ଇଲାଇ ଖାନେ କେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ମେ ବର୍ହମେ ସୋ ଗଈ ଥି । ଅକାଲ କେ କାରଣ ଘର କେ ସାରେ ଜୀବ-ଜଂତୁ ଭୂଖ ସେ ପରେଶାନ ଥି । ଛିପକଲିଯମେ ଭୀ କୀଡ଼ମେ କି ତଳାଶ ମେ ଭୀତ ପର ଇଧର ଉଧର ଚଲ ରହି ଥି । ଅକାଲ ମେ ଚୁହମେ କି ଭୀ ହାଲତ ବହୁତ ବୁରୀ ଥି । ଚୁହେ ଭୂଖ ସେ ହାର ଗଏ ହେ ।

ଅକାଲ କା ପ୍ରଭାବ ସିର୍ଫ ମାନବ ପର ନହିଁ ସାରେ ଜୀବ-ଜଂତୁମାନଙ୍କ ପର ପଡ଼ିବା ଥା । ନିର୍ଜୀବ ଵସ୍ତୁମାନଙ୍କ କା ମାନବୀକରଣ କରକେ (ଚୁଲ୍ହେ କା ରୋନା, ଚକକୀ କା ଉଦାସ ରହନା) ଔର କାନୀ କୁତିଆ, ଛିପକଲିଯମେ, ଚୁହେ ଜୈବ-ଜଂତୁମାନଙ୍କ କି ଦୟନୀୟ ଦଶା କା ବର୍ଣନ କରତେ ହୁଏ ଅକାଲ କି ଭୀଷଣତା ହମାରେ ସାମନେ ଲାନେ କା ପ୍ରୟାସ କବି ନେ କିଯା ହୈ ।

II सूचना: अकाल और उसके बाद कविता का यह अंश पढ़ें और नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“दाने आए घर के अंदर कई दिनों के बाद
धुआँ उठा आँगन के ऊपर कई दिनों के बाद
चमक उठी घर भर की आँखें कई दिनों के बाद
कौए ने खुजलाई पाँखें कई दिनों के बाद”

1. ‘कई दिनों के बाद घर में अनाज आया’। यह आशयवाली पंक्ति कवितांश से लिखें। (1)

उत्तर: दाने आए घर के अंदर कई दिनों के बाद।

2. “दाने आए घर के अंदर कई दिनों के बाद
धुआँ उठा आँगन के ऊपर कई दिनों के बाद।” इन पंक्तियों से कवि क्या कहना चाहता है? (2)

उत्तर: अकाल के बाद के दिनों का चित्रण इन पंक्तियों द्वारा कवि ने किया है। अकाल के कई दिनों के बाद घर में दाने आए। फिर खाना पकाने लगा, और आँगन के ऊपर धुआँ उठा।

3. कवितांश का आशय लिखें। (4)

अथवा

कवि ने अकाल का चित्रण किसप्रकार किया है?

उत्तर:

बाबा नगार्जुन की बहुचर्चित कविता है अकाल और उसके बाद। इसमें उन्होंने अकाल के समय और उसके बाद का मार्मिक चित्रण किया है। प्रस्तुत पंक्तियों में कवि ने अकाल के बाद के समय का वर्णन किया है।

कई दिनों के बाद घर के भीतर दाने आये। चूल्हा जलाया, खाना पकाने लगा। तब आँगन के ऊपर कई दिनों के बाद धुआँ उठा। खाना खाकर घर के सारे जीवों के पेट भर गये और सबकी आँखें उत्साह से चमक उठीं। कौए को भी खाना मिला और खाना खाकर कौए ने कई दिनों के बाद अपनी पाँखें खुजलाई।

अकाल के अभाव के कई दिनों के बाद सबका पेट भर गया। चमक उठी घर भर की आँखें कई दिनों के बाद इस पेट भरने से सबको राहत मिल गयी।

ପାଠ-2

ଠାକୁର କା କୁଆଁ

ପ୍ରେସ୍‌ନ (Questions)

I. ସୂଚନା: ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗଦ୍ୟାଂଶ ପଢ଼େ ଓ ପ୍ରଶନ୍କୋର ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

“ଗଂଗା ପ୍ରତିଦିନ ଶାମ ପାନୀ ଭର କରନୀ ଥିଲା । କୁଆଁ ଦୂର ଥାଏ, ବାର-ବାର ଜାନା ମୁଶିକଳ ଥାଏ । କଲ ଵହ ପାନୀ ଲାଈ, ତୋ ଉତ୍ସମେ ବ୍ରିଲକୁଳ ନ ଥିଲା, ଆଜ ପାନୀ ମେଂ ବଦବୁ କୈସି । ଲୋଟା ନାକ ଦେଲା ଲଗାଯା, ତୋ ସଚମୁଚ୍ ବଦବୁ ଥିଲା । ଜ୍ଞାନବର କୋଈ ଜାନବର କୁଏଁ ମେଂ ଗିରକର ମର ଗଯା ହୋଗା, ମଗର ଦୂସରା ପାନୀ ଆବେ କହାଁ କେବେ ?”

1. ପାନୀ ମେଂ ସଖତ ବଦବୁ ଆଈ । ପାନୀ ମେଂ ବଦବୁ କୈସି ଆଈ ହୋଗେ ? (1)

ଉତ୍ତର :

କୋଈ ଜାନବର କୁଏଁ ମେଂ ଗିରକର ମର ଗଯା ହୋଗା ।

2. ମଗର ଦୂସରା ପାନୀ ଆବେ କହାଁ କେବେ ? ଗଂଗା କ୍ୟାହିଁ ଇତ୍ତାପରକାର କହତି ହେ ? (2)

ଉତ୍ତର :

ନିମ୍ନ ବର୍ଗ କେ ଲୋଗଙ୍କୁ ପାନୀ କେ ଲିଏ ଗାଁବ ମେଂ ସିର୍ଫ୍ ଏକ କୁଆଁ ହେ । ଠାକୁର ଜୈସେ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଗ କେ ଲୋଗ ଉନ୍ହେଁ ଅପନେ ଘର କେ କୁଏଁ ମେଂ ପାନୀ ନହିଁ ଲେନେ ଦେତେ । ଇତ୍ତାପରକାର କହତି ହେ ।

3. ଇତ୍ତାପରକାର ମେଂ ଜୋଖୁ ଓ ଗଂଗା କେ ବୀଚ କା ବାର୍ତ୍ତାଲାପ କଲ୍ୟନା କରକେ ଲିଖେ । (4)

ଉତ୍ତର :

ଜୋଖୁ :	ଗଲା ସୂଖା ଜାରି ରହା ହେ । ପିନେ କେ ଲିଏ ଥୋଡ଼ା ପାନୀ ଦେ ।
ଗଂଗା :	ଯହାଁ ହେ ପାନୀ, ପିଲେ ।
ଜୋଖୁ :	କ୍ୟା-ତୁ ସଡ଼ା ପାନୀ ପିଲା ରହି ହେ ? କୈସି ବଦବୁ ହେ ଇତ୍ତାପରକାର ?
ଗଂଗା :	ପାନୀ ମେଂ ବଦବୁ ? କଲ ତୋ ନହିଁ ଥିଲା । କୋଈ ଜାନବର କୁଏଁ ମେଂ ଗିରକର ମର ଗଯା ହୋଗା ।
ଜୋଖୁ :	ମଗର ଦୂସରା ପାନୀ କହାଁ କେବେ ?
ଗଂଗା :	ଠାକୁର ଯା ସାହୁ କେ କୁଏଁ ମେଂ ପାନୀ ଲାଉଁଗୀ ।
ଜୋଖୁ :	କ୍ୟା ତୁ ପାଗଲ ହୋ ? ହମ ଜୈସେ ଲୋଗ ଉନକେ କୁଏଁ ମେଂ ପାନୀ ଲେବେ ତୋ ବେହାଥ- ପାଁବ ତୁଙ୍ଗବା ଦେବେ ।

ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପାତ୍ରକାଳୀନ ଓ ପାତ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଗୁଣାବଳୀ

II सूचना: निम्नलिखित गद्यांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“गंगी ने पानी न दिया। खराब पानी से बीमारी बढ़ जाएगी इतना जानती थी, परंतु यह न जानती थी कि पानी को उबाल देने से उसकी खराबी जाती है। यह पानी कैसे पिओगे? न जाने कौन जानवर मरा है। कुएँ से मैं दूसरा पानी लाएगी।”

1. पानी की खराबी कैसे दूर हो जाएगी? (1)

उत्तर :

उबाल लेने से पानी की खराबी दूर जाएगी।

2. गंगी ने जोखु को पानी न दिया। क्यों? (2)

उत्तर :

कई दिनों से जोखु बीमार पड़ा है। खराब पानी से बीमारी बढ़ जाएगी। इसलिए गंगी ने जोखु को पानी न दिया।

3. इस संदर्भ में जोखु और गंगी के बीच का वार्तालाप कल्पना करके लिखें (4)

उत्तर :

जोखु	:	प्यास के मारे रहा नहीं जाता। थोड़ा पानी दो, नाक बंद करके पी लूँ।
गंगी	:	यह पानी मैं नहीं दूँगी। खराब पानी से बीमारी बढ़ जाएगी।
जोखु	:	मेरा गला सूखा जा रहा है।
गंगी	:	यह पानी कैसे पिओगे? न जाने कौन जानवर मरा है।
जोखु	:	कुछ भी हो, पानी न पिऊँ तो मैं मर जाऊँगा।
गंगी	:	कुएँ से मैं दूसरा पानी लाएगी। परेशान मत कीजिए।

III सूचना: निम्नलिखित गद्यांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“जोखु ने आश्चर्य से उसकी ओर देखा-” “पानी कहाँ से लाएगी?” “ठाकुर और साहू के दो कुएँ तो हैं। क्या एक लोटा पानी भरने देंगे?” “हाथ-पाँव तुड़वा आएगी और कुछ न होगा। बैठ चुपके से। ब्राह्मण- देवता आशीर्वाद देंगे, ठाकुर लाठी मारेंगे, साहूजी एक के पाँच लेंगे। गरीबों का दर्द कौन समझता है। हम तो मर भी जाते, तो कोई दुआर पर झाँकने नहीं आता, कंधा देना तो बड़ी बात है। ऐसे लोग कुएँ से पानी भरने देंगे?”

1. ‘कंधा देना’ इसका मतलब क्या है? (1)

(बोझ लगाना, क्रुद्ध होना, साथ देना, मार देना)

उत्तर :

साथ देना

2. ठाकुर और साहू के दो कुएँ तो हैं। क्या एक लोटा पानी न भरने देंगे? जोखु ने ऐसा क्यों कहा होगा? (2)

उत्तर :

जोखु और गंगी निम्न वर्ग के लोग हैं। ठाकुर और साहू जैसे उच्च वर्ग के कुएँ से वे पानी नहीं भर सकते ऐसा करें तो हाथ-पाँव तुड़वा देंगे।

3. ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂଦର୍ଭ କେ ଆଧାର ପର ପଟକଥା ତୈୟାର କରେ ।

(4)

ଉତ୍ତର :

ଦୃଶ୍ୟ -2

(ଜୋଖୁ କା ଘର, ସମୟ- ଶାମକୋ, ଜୋଖୁ- ଉତ୍ତର 40 ବରସ, ବେଷଭୂଷା- କୁର୍ତ୍ତା, ଧୋତୀ ।

ଗଂଗୀ- ଉତ୍ତର 35 ବରସ, ବେଷଭୂଷା - ସାଡ଼ୀ ।

ଜୋଖୁ କୋ ପ୍ଯାସ ଆଯା, ମଗର ପାନୀ ମେଂ ବଦ୍ବୁ ଆନେ କେ କାରଣ ପାନୀ ପାନୀ ନ ସକା । ଦୂସରେ ପାନୀ କହାଁ ସେ ଲାଏଁ ଇସ ପର ଚର୍ଚା ହୋ ରହି ହେଁ ।)

ସଂବାଦ

ଜୋଖୁ	:	ପାନୀ କହାଁ ସେ ଲାଏଗୀ ?
ଗଂଗୀ	:	ଠାକୁର ଔର ସାହୁ କେ ଦୋ କୁଏଁ ତୋ ହେଁ । ଵହାଁ ସେ ଲାଏଗୀ ।
ଜୋଖୁ	:	କ୍ୟା ତୁମ ପାଗଲ ହୋ ?
ଗଂଗୀ	:	କ୍ୟା ବେ ଏକ ଲୋଟା ପାନୀ ନ ଭରନେ ଦେଂଗେ ?
ଜୋଖୁ	:	ହାଥ-ପାଁଚ ତୁଙ୍ଗବା ଆଏଗୀ ଔର କୁଛ ନ ହୋଗା । ବୈଠ ଚୁପକେ ସେ ।
ଗଂଗୀ	:	ତୀସରା କୁଆଁ ହୈ କହାଁ ହମରେ ଗାଁବ ମେଂ ?
ଜୋଖୁ	:	ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଦେଵତା ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଂଗେ, ଠାକୁର ଲାଠୀ ମାରେଗେ, ସାହୂଜୀ ଏକ କେ ପାଁଚ ଲେଂଗେ ।
ଗଂଗୀ	:	ଫିର ହମ ଗରିବ କ୍ୟା କରେ ?
ଜୋଖୁ	:	ଗରିବଙ୍କ କା ଦର୍ଦ କୌନ ସମଝାତା ହୈ । ହମ ତୋ ମର ଭୀ ଜାତେ ହେଁ, ତୋ କୋଈ ଦ୍ଵାର ପର ଝାଁକନେ ନହିଁ ଆତା, ସାଥ ଦେନା ତୋ ବଢ଼ି ବାତ ହୈ । ଏସେ ଲୋଗ କୁଏଁ ସେ ପାନୀ ଭରନେ ଦେଂଗେ ?
ଗଂଗୀ	:	ମଗର ଯହ ଖରାବ ପାନୀ ମେଂ କୈସେ ଦୁଁ ? (ଗଂଗୀ ଠାକୁର କେ କୁଏଁ ସେ ପାନୀ ଲାନେ କେ ଲିଏ ତୈୟାର ହୋ ଜାତି ହୈ ।)

IV. ସୂଚନା: ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗଦ୍ୟାଂଶ ପଢ଼େ ଓ ପ୍ରଶନ୍କୋ କୀ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

“ମୈଦାନୀ ବହାଦୁରୀ କା ତୋ ଅବ ନ ଜ୍ଞାନା ରହା ହୈ, ନ ମୌକା । କାନୂନୀ ବହାଦୁରୀ କୀ ବାତେ ହୋ ରହି ଥିଁ । କିତନୀ ହୋଶିଯାରୀ ସେ ଠାକୁର ନେ ଥାନେଦାର କୋ ଏକ ଖାସ ମୁକଦମେ ମେଂ ରିଶ୍ଵତ ଦୀ ଔର ସାଫ୍ ନିକଳ ଗଏ । କିତନୀ ଅକଳମ୍ବଦୀ ସେ ଏକ ମାର୍କ କେ ମୁକଦମେ କୀ ନକଳ ଲେ ଆଏ । ନାଜିର ଔର ମୋହତମିମ, ସଭୀ କହତେ ଥେ, ନକଳ ନହିଁ ମିଲ ସକତି । କୋଈ ପଚାସ ମାଂଗତା ତୋ କୋଈ ସୌ । ଯହାଁ ବେପୈସେ-କୌଡ଼ୀ ନକଳ ଉଡ଼ା ଦୀ । କାମ କରନେ କା ଢଂଗ ଚାହିଁ ।”

1. ଠାକୁର ନେ ଏକ ଖାସ ମୁକଦମେ ସେ ସାଫ୍ ନିକଳ ଗଏ । କୈସେ ?

(1)

ଠାକୁର ନେ ଥାନେଦାର କୋ ଏକ ଖାସ ମୁକଦମେ ମେଂ ରିଶ୍ଵତ ଦୀ ଔର ନିକଳ ଗଏ ।

2. “ମୈଦାନୀ ବହାଦୁରୀ କା ତୋ ଅବ ନ ଜ୍ଞାନା ରହା ହୈ, ନ ମୌକା । କାନୂନୀ ବହାଦୁରୀ କୀ ବାତେ ହୋ ରହି ଥିଁ ।” ଇସକା କା ମତଲବ ହୈ ?

(2)

ପହଲେ ଶାରୀରିକ କ୍ଷମତା କେ ବଲ ପର ଉଚ୍ଚ ବର୍ଗ କେ ଲୋଗ ସମାଜ କା ଶୋଷଣ କର ରହେ ଥେ । ଲେକିନ ଆଜ-କଲ ରିଶ୍ଵତ ଔର ସିଫାରିଶ କେ ବଲ ପର କାନୂନ କୋ ଅପନେ ଅନୁକୂଳ ବନା ଦେତେ ହେଁ । କାନୂନୀ ବହାଦୁରୀ କେ ଜ୍ଞାନିକ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଗ କେ ଲୋଗଙ୍କ କା ଶୋଷଣ କର ରହେ ଥେ ।

3.

सही मिलान करें

(4)

मैदानी बहादुरी का तो	एक खास मुकदमें में रिश्वत दी और साफ़ निकल गए।
कानूनि बहादुरी	कोई पचास माँगता, कोई सौ।
ठाकुर ने थानेदार को	अब न ज़माना रहा है, न मौका।
नाज़िर और मोहतमिम	की बातें हो रही थीं

उत्तर :

मैदानी बहादुरी का तो	अब न ज़माना रहा है, न मौका।
कानूनि बहादुरी	की बातें हो रही थीं
ठाकुर ने थानेदार को	एक खास मुकदमें में रिश्वत दी और साफ़ निकल गए।
नाज़िर और मोहतमिम	कोई पचास माँगता, कोई सौ।

V. सूचना: निम्नलिखित गद्‌यांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“इसी समय गंगी कुएँ से पानी लेने पहुँची। कुप्पी कि धुंधली रोशनी कुएँ पर आ रही थी। गंगी जगत की आड़ में बैठी मौके का इंतज़ार कहने लगी। इस कुएँ का पानी सारा गँव पीता है। किसी के लिए रोक नहीं, सिर्फ़ ये बदनसीब नहीं भर सकते।”

1. कुप्पी की धुंधली रोशनी कुएँ पर आ रही थी।

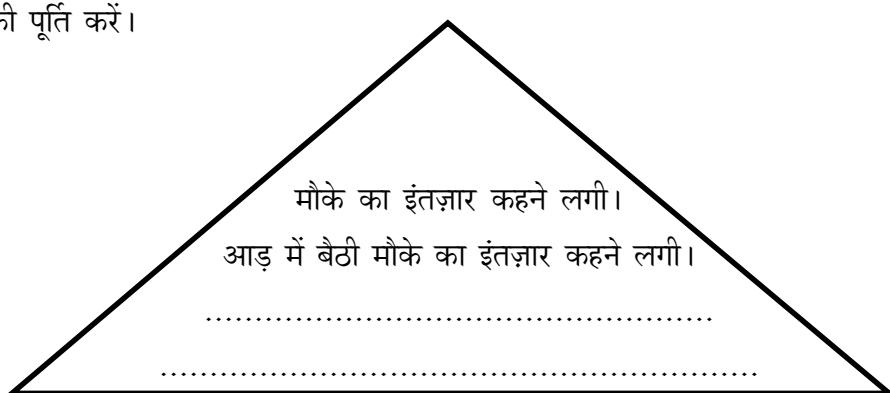
(रोशनी शब्द के बदने प्रकाश का प्रयोग करके वाक्य का पुनर्लेखन करें) (1)

उत्तर:

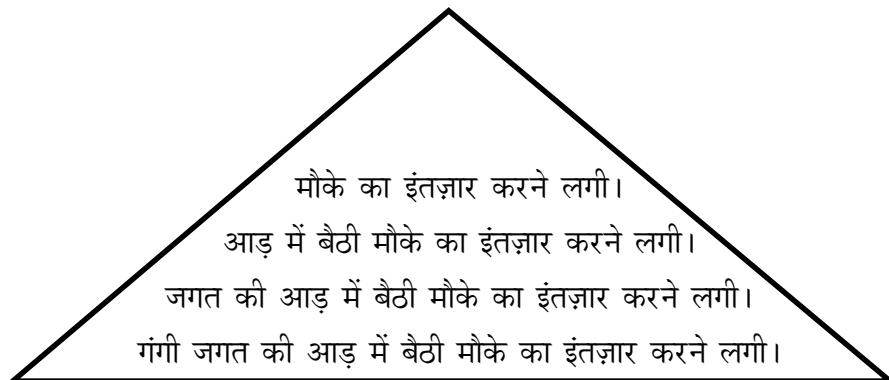
कुप्पी का धुंधला प्रकाश कुएँ पर आ रहा था।

2. वाक्य पिरामिड की पूर्ति करें।

(गंगी, जगत की) (2)

ଉତ୍ତର:

3. ‘ଜାତିପ୍ରଥା ଏକ ଅଭିଶାପ ହୈ’ କା ସଂଦେଶ ଦେତେ ହୁଏ ପୋସ୍ଟର ତୈୟାର କରେ । (4)

ଅଥବା

‘ଜାତିପ୍ରଥା ଏକ ଅଭିଶାପ ହୈ’ ବିଷୟ ପର ଏକ ଲଘୁ ଲେଖ ଲିଖିବୁ ।

ପୋସ୍ଟର

ଜାତିପ୍ରଥା ଏକ ସାମାଜିକ ଅଭିଶାପ ହୈ ।

ଅସମାନତା ସମାଜ ସେ ଦୂର କରୋ ।

ପୂରେ ଭାରତୀୟ ଏକ ସମାନ ହୈ ।

ଶିକ୍ଷା ପାଆଁ, ଗୁଲାମୀ ସେ ମୁକ୍ତି ପାଆଁ

ଲେଖ

ଜାତିପ୍ରଥା ଏକ ଅଭିଶାପ ହୈ । ଜାତିପ୍ରଥା କେ କାରଣ ସମାଜ କୀ ଏକତା ନଷ୍ଟ ହୋ ଜାତି ହୈ ଓ ଔର ଅସମାନତା, ଏକାଧିକାର, ବିଦ୍ଵେଷ ଆଦି ଫୈଲ ଜାତେ ହୁଁ । ଦୁନିଆ ମେଂ ଜାତି କେ ନାମ ପର ଅତ୍ୟାଚାର କର୍ବେ ସାଲୋଂ ସେ ହୋ ରହେ ହୁଁ । କାନୂନୀ ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଯହ ବହୁତ ବଡ଼ ଅପରାଧ ହୈ ।

ଜାତି କେ ନାମ ପର ହମାରେ ଯହାଁ ନିମ୍ନ ବର୍ଗ କେ ଲୋଗୋଂ କୋ କର୍ବେ ପ୍ରକାର କୀ ଯାତନାୟେ ସହନୀ ପଡ଼ି । ଠାକୁର, ଜମୀନ୍ଦାର ଜୈସେ ଉଚ୍ଚ ଜାତି କେ ଲୋଗ ନିମ୍ନଜାତି କେ ଲୋଗୋଂ କୋ ଅପନେ ସମାନେ ଆନେ ନହିଁ ଦେତେ, ସାଥ ବୈଠନେ ନହିଁ ଦେତେ, ମଂଦିର ମେଂ ପ୍ରବେଶ ନହିଁ କରନେ ଦେତେ, ଅପନେ ଘର କେ କୁଏଁ ସେ ପିନେ କା ପାନୀ ଭୀ ନହିଁ ଦେତେ ।

ଇକକୀସବାଁ ସଦୀ ମେଂ ଜୀନେବାଲେ ହମ ଲୋଗ ସଭୀ କ୍ଷେତ୍ରୋମେ ବହୁତ ଆଗେ ବଢ଼ ଗଯେ ହୈ । ମଗର ଜାତିପ୍ରଥା କେ ଚଂଗୁଲ ସେ ବାହର ଆନେ କା ଜରା-ସୀ ପ୍ରୟାସ ହମ ନହିଁ କରତେ । କାନୂନ ଦ୍ଵାରା ଓ ଶିକ୍ଷା କେ ପ୍ରଚାର ଦ୍ଵାରା ଏକ ହଦ ତକ ଇସକା ସୁଝାବ ପାଏ ଜାତେ ହୁଁ । ଜୀବନ ଜାତିପ୍ରଥା ଏକ ଅଭିଶାପ ହୈ ।

ଭାରତ ଇସ ଦୁନିଆ କା ସବସେ ବଡ଼ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ହୈ । ଯହାଁ କିସି ତରହ କା ଭେଦଭାବ ନହିଁ ହୋନା ଚାହିୟେ । ହମାରେଲିଏ ଏକ ହିଁ ସଂବିଧାନ ଓ ଏକ ହିଁ ଝାଂଡା । ହର ପ୍ରକାର କେ ଭେଦଭାବ ହମେଶା କେ ଲିଏ ଛୋଡ଼ନେ କା ବକ୍ତ ଆ ଗ୍ୟା ହୈ । ହମ ସବ ଏକ ହୁଁ ।

VI. ସୁଚନା: ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗଦ୍ୟାଂଶ୍ ପଢ଼େ ଓ ପ୍ରଶନ୍କୋରେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

‘ଗଂଗା ନେ କ୍ଷଣିକ ସୁଖ କୀ ସାଁସ ଲାଈ । କିମ୍ବା ତରହ ମୈଦାନ ତୋ ସାଫ୍ ହୁଆ । ଅମୃତ ଚୁରା ଲାନେ କେ ଲିଏ ଜୋ ରାଜକୁମାର କିସି ଜମାନେ ମେଂ ଗ୍ୟା ଥା, ଵହ ଭୀ ଶାୟଦ ଇତନୀ ସାଵଧାନୀ କେ ସାଥ ଓ ସମଝ-ବୁଝକର ନ ଗ୍ୟା ହୋଗା । ଗଂଗା ଦବେ ପାଁଚ କୁଏଁ କୀ ଜଗତ ପର ଚଢ଼ି, ବିଜ୍ୟ କା ଏସା ଅନୁଭବ ଉସେ ପହଲେ ନ ହୁଆ ଥା ।’

- “ଅମୃତ ଚୁରା ଲାନେ କେ ଲିଏ ଜୋ ରାଜକୁମାର କିସି ଜମାନେ ମେଂ ଗ୍ୟା ଥା” । (1)

ଯହାଁ ଅମୃତ ଚୁରାନେବାଲା ରାଜକୁମାର କୀ ତୁଲନା କିସସେ କୀ ହେ ?

ଉତ୍ତର:

ଯହାଁ ଅମୃତ ଚୁରାନେବାଲା ରାଜକୁମାର କୀ ତୁଲନା କୁଏଁ କୀ ଜଗତ ପର ଚଢ଼ନେବାଲୀ ଗଂଗା କୀ ହେ ।

- “ଗଂଗା ଦବେ ପାଁଚ କୀ ଜଗତ ପର ଚଢ଼ି, ବିଜ୍ୟ କା ଏସା ଅନୁଭବ ଉସେ ପହଲେ ନ ହୁଆ ଥା ।” । (2)

ଗଂଗା କୋ ଏସା ଅନୁଭବ କ୍ୟାହୋ ହୁଆ ହୋଗା ?

ଉତ୍ତର:

ନିମ୍ନ ଜାତିବାଲୀ ଗଂଗା ଜିଂଦଗୀ ମେଂ ସବସେ ପହଲୀ ବାର ଠାକୁର କେ କୁଏଁ ପର ଚଢ଼ତୀ ଥି । ଉସକେ ମନ ମେଂ ଇତନା ଡର ଥା କି ପକଡ଼ ଜାଏଁ ତୋ ଗଜବ ହୋ ଜାଏଁ । ଇସଲିଏ ଵହ ଦବେ ପାଁଚ କୁଏଁ କୀ ଜଗତ ପର ଚଢ଼ି । ସଜ୍ଞା ମିଳନେ କେ ଡର ହୋନେ ପର ଭୀ ଗଂଗା କା ବିଦ୍ରୋହୀ ମନ ମେଂ ବିଜ୍ୟ କା ଏସା ଅନୁଭବ ଉସେ ପହଲେ ନ ହୁଆ ଥା ।

- ଗଂଗା କେ ଚରିତ୍ର ପର ଟିପ୍ପଣୀ ଲିଖେ । (4)

ଉତ୍ତର:

ଗଂଗା କେ ଚରିତ୍ର - ଚିତ୍ରଣ

ହିଂଦୀ କେ କହାନୀ ସମ୍ପାଦ ପ୍ରେମଚଂଦ କୀ କହାନୀ ‘ଠାକୁର କା କୁଆଁ’ କୀ ନାଯିକା ହେ ଗଂଗା । ଵହ ରିଵାଜୀ ପାବଂଦିଯୋ କେ ବିରୁଦ୍ଧ ଆଵାଜ୍ ଉଠାନେବାଲୀ ଅନୋଖୀ ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳା ହେ । ନିମ୍ନଜାତିବାଲୀ ଗଂଗା କୋ କର୍ବ ସାମାଜିକ କୁରୀତିଯୋ କୀ ଶିକାର ବନ ପଡ଼ି ହେ ।

ଉସକେ ପତି ଜୋଖୁ କର୍ବ ଦିନୋ ସେ ବୀମାର ପଡ଼ା ହେ । ପାନୀ ମେଂ ସଖା ବଦବୁ କେ କାରଣ ଵହ ଘର କା ପାନୀ ପି ନ ସକା । ଠାକୁର ଓ ସାହୁ କେ ଘର ମେଂ କୁଏଁ ଥେ । ମଗର ଵେ ଅପନେ ଘର କେ କୁଏଁ ପେ ପାନୀ ଭୀ ନର୍ହି ଦେତେ ।

ସାରୀ ପାବଂଦିଯୋ କୋ ତୋଡ଼କର ଗଂଗା ରାତ କେ ଚୁପକେ ସେ ଠାକୁର କେ କୁଏଁ ପେ ପାନୀ ଲେନେ କା ସାହସ କରତୀ ହେ । ଉସନେ ସୋଚା କି ହମ କ୍ୟାହୋ ନୀଚ ହେ ? ଵେ କ୍ୟାହୋ ଊଚ ହେ ? ଚୋରି ଯେ କରତେ ହେ, ଜାଲ-ଫରେବ ଯେ କରତେ ହେ, ଝୁଠେ ମୁକଦମେ କରତେ ହେ । ଫିକର କିସ ବାତ ମେଂ ଯେ ଲୋଗ ଊଚ ହେ ?

ପାନୀ ଲେନେ ଠାକୁର କେ କୁଏଁ କୀ ଜଗତ ପର ଚଢ଼ତେ ସମ୍ୟ ଉସକେ ମନ ମେଂ ବିଜେତା କୀ ଅନୁଭୂତି ହୁଈ । ମଗର ଵହ ସଫଲ ନର୍ହି ହୁଈ, ଠାକୁର କେ ଆନେ କେ କାରଣ ଉସକୋ ପାନୀ ଛୋଡ଼କର ଭାଗନା ପଡ଼ା ।

ଜାତିପ୍ରଥା କେ ଶିକାର ହୋନେ ପର ଭୀ ଗଂଗା ବିଦ୍ରୋହୀ ନାରୀ ଥୀ । ଅନପଢ଼ ଥୀ ଵହ । ପତି ସେ ବହୁତ ପ୍ଯାର କରନେବାଲୀ ଗଂଗା ଠାକୁର କେ କୁଏଁ ପେ ପାନୀ ଲେନେ କା ସାହସ କରତୀ ଥୀ । ପ୍ରେମଚଂଦଜୀ କେ ଜ୍ୟାଦତର ନାରୀ ପାତ୍ରମେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ସାହସ ଦିଖାଈ ପଡ଼ତେ ହେ ।

VII. સૂચના: નિષ્ણલિખિત ગદ્યાંશ પઢે ઔર પ્રશ્નોં કી ઉત્તર લિખો।

“ગંગી ઝુકી કિ ઘડે કો પકડકર જગત પર રહે કિ એકાએક ઠાકુર સાહબ કા દરવાજા ખુલ ગયા। શેર કા મુંહ ઇસસે અધિક ભાયાનક ન હોગા। ગંગી કે હાથ સે રસ્સી છૂટ ગઈ। રસ્સી કે સાથ ઘડા ધડામ સે પાની મેં ગિરા ઔર કર્દ ક્ષણ તક પાની મેં હિલકોરે કી આવાજેં સુનાઈ દેતી રહીંની। ઠાકુર ‘કૌન હૈ, કૌન હૈ?’ પુકારતે હુએ કુએં કી તરફ આ રહે થે ઔર ગંગી જગત સે કૂદકર ભાગી જા રહી થી। ઘર પહુંચકર દેખા કિ જોખુ લોટા મુંહ સે લગાએ વહી મૈલા-ગંદા પાની પી રહા હૈ।”

1. ગંગી જગત સે કૂદકર ભાગી જા રહી થી। ક્યોં? (1)

ઉત્તર:

ઠાકુર ‘કૌન હૈ, કૌન હૈ?’ પુકારતે હુએ કુએં કી તરફ આ રહે થે।
પકડ જાને કે ડર સે ગંગી જગત સે કૂદકર ભાગી જા રહી થી।

2. ‘શેર કા મુંહ ઇસસે અધિક ભયાનક ન હોગા।’

યહાઁ ઠાકુર કે દરવાજે કી તુલના શેર કે મુંહ સે કી ગઈ હૈ। ક્યોં? (2)

ઉત્તર:

શેર કે સામને પડનેવાલોં કો બચને કી ઉમ્મીદ હી નહીં।

ઠાકુર કે ઘર મેં ગંગી જેસી નિષ્ણલિતિવાલોં કો પ્રવેશ નહીં દેતે।

ઠાકુર કે ચંગુલ મેં પડેં તો કઠોર સજા મિલેગી। ઇસલિએ યહાઁ ઠાકુર કે દરવાજે કી તુલના શેર કે મુંહ સે કી ગઈ હૈ।

3. ઘર પહુંચકર દેખા કિ જોખુ લોટા મુંહ સે લગાએ મૈલા-ગંદા પાની પી રહા હૈ।

ઇસ પ્રસંગ પર જોખુ ઔર ગંગી કે બીચ કા વાર્તાલાપ કલ્પના કરકે લિખો। (4)

ઉત્તર:

ગંગી :	અરે ! યહ આપ ક્યા કર રહે હોએ?
જોખુ :	તુમ આ ગઈ, ક્યા પાની મિલ ગયા?
ગંગી :	નહીં, જાન બચ ગઈ, ઇતના હી।
જાખુ :	મૈં ને ક્યા બતાયા તુમસે... મુઝે માલૂમ હૈ, વહાઁ સે પાની નહીં લે સકતા।
ગંગી :	મૈં પાની ભરે ઘડે કો જગત પર રહે કિ દરવાજા ખુલ ગયા।
જાખુ :	બાપ રે ! તબ તુમને ક્યા કિયા?
ગંગી :	ડર કે મારે હાથ સે રસ્સી છૂટ ગઈ, ઘડા પાની મેં ગિરા।
જાખુ :	ક્યા ઠાકુર ને તુમકો દેખા?
ગંગી :	નહીં.... મૈં જગત સે કૂદકર ભાગી।
જાખુ :	હે ભગવાન... પીને કા પાની ભી લેને કા હક હમકો નહીં....

अभ्यास के लिए...

I. सूचना: निम्नलिखित गद्यांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤک ਚੂਲਹਾ ਰੋਧਾ, ਚਕਕੀ ਰਹੀ ਤਦਾਸ
ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਕਾਨੀ ਕੁਤਿਆ ਸੋਈ ਤਥਕੇ ਪਾਸ
ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਲਾਗੀ ਭੀਤ ਪਰ ਛਿਪਕਲਿਯਾਂ ਕੀ ਗਸ਼ਤ
ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਚੂਹੋਂ ਕੀ ਭੀ ਹਾਲਤ ਰਹੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਟ”

1. दीवार के लिए समानार्थी शब्द कवितांश से पहचानकर लिखें। (1)
  2. कानी कुतिया कहाँ सो गई थी? क्यों? (2)
  3. कई दिनों तक लगी भीत पर छिपकलियों की गश्त
कई दिनों तक चूहों की भी हालत रही शिक्षस्त
ये पंक्तियाँ किस हालत की ओर इशारा करती है? (3)

II. सूचनाः निम्नलिखित गद्यांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“गंगी प्रतिदिन शाम पानी भर लिया करती थी। कुआँ दूर था, बार-बार जाना मुश्किल था। कल वह पानी लाई, तो उसमें बूँ बिलकुल न थी, आज पानी में बदबू कैसी! लोटा नाक से लगाया, तो सचमुच बदबू थी। ज़रूर कोई जानवर कएँ में गिरकर मर गया होगा, मगर दूसरा पानी आवे कहाँ से?”

- पानी लाने के लिए बार-बार जाना मुश्किल था। क्यों ? (1)
  - आज पानी में बदबू कैसी। क्यों? (2)
  - प्रस्तुत संदर्भ में गंगी की डायरी कल्पना करके लिखें। (4)

III. सूचना: निम्नलिखित गदुयांश पढ़ें और प्रश्नों की उत्तर लिखें।

“गंगी ने क्षणिक सुख की साँस ली। किसी तरह मैदान तो साफ हुआ। अमृत लाने के लिए जो राजकुमार किसी ज़माने में गया था, वह भी शायद इतनी सावधानी के साथ और समझ-बुझकर न गया हो। गंगी दबे पाँव कएँ की जगत पर चढ़ी, विजय का ऐसा अनुभव उसे पहले न हुआ था।”

- गंगी ने क्षणिक सुख की साँस ली। ‘ली’ क्रिया का सीधा संबंध इस वाक्य के किस शब्द से है ? (1)
  - विजय का ऐसा अनुभव उसे पहले न हुआ था। गंगी ने ऐसा क्यों सोचा? (2)
  - ‘जातिप्रथा एक अभिशाप है।’ विषय पर आपके स्कूल में संगोष्ठी होनेवाली है।
इसकेलिए एक पोस्टर तैयार करें। (4)

ઇન્ડાઈ -4

पाठ-१

बसंत मेरे गाँव का

I सूचना: ‘बसंत मेरे गाँव का’ लेख का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“पंचाचूली की पाँच बर्फानी चोटियों और चौखंभा के चार शिखरों के ऐन बीच में जो पहाड़ नज़र आ रहा है वह नंदा पर्वत है। सूरज पंचाचूली से खिसककर जब नंदा पर्वत तक पहुँचता है तो पहाड़ों में पर्योली के पीले फूल खिलने लगते हैं। पहाड़ी ढलानों पर खुबसूरती से कटे सीढ़ीनुमा खेतों में गेहूँ की हरियाली के बीच सरसों की पीलाई पसर जाती है। बसंत बौराने लगता है।”

1. ‘पीले फूल’ में पीले शब्द किसको सूचित करता है?
(संज्ञा, विशेषण, विशेष्य, सर्वनाम) (1)

उत्तरः विशेषण

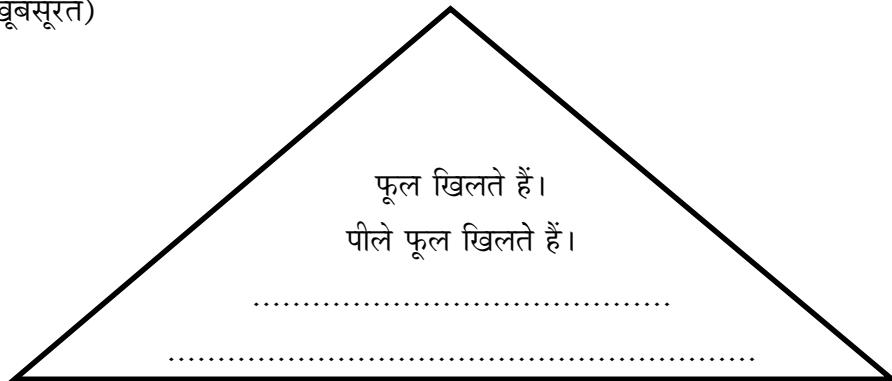
2. सही मिलान करें (4)

सूरज नंदा पर्वत तक पहुँचता है तो	बौराने लगता है
सरसों का फूल	फ्योंटी के फूल खिलने लगते
पंचाचूली एवं चौखंभा के ऐन बीच में	पीले रंग का है।
बसंत	नंदा पर्वत है।

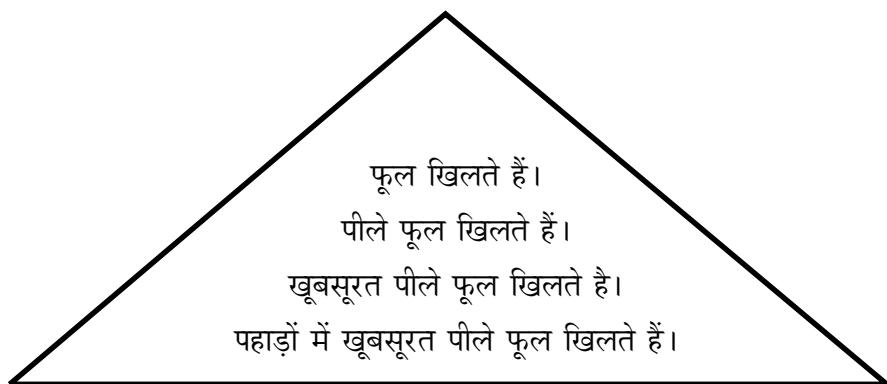
उत्तरः

सूरज नंदा पर्वत तक पहुँचता है	तो फ्योली के फूल खिलने लगते
सरसों का फूल	पीले रंग का है।
पंचाचूली एवं चौखंभा के ऐन बीच में	नंदा पर्वत है।
बसंत	बौराने लगता है

3. କୋଷ୍ଠକ କେ ଶବ୍ଦରେ ଏକ ପରିଚୟ ପିରାମିଡ଼ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରେ ।
(ପହାଡ଼ରେ ଖୁବସୂରତ)

ଉତ୍ତର:

II ସୂଚନା: ‘ବସନ୍ତ ମେରେ ଗାଁବ କା’ ଲେଖ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଔର ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କରେ ଉତ୍ତର ଲିଖିବେ ।

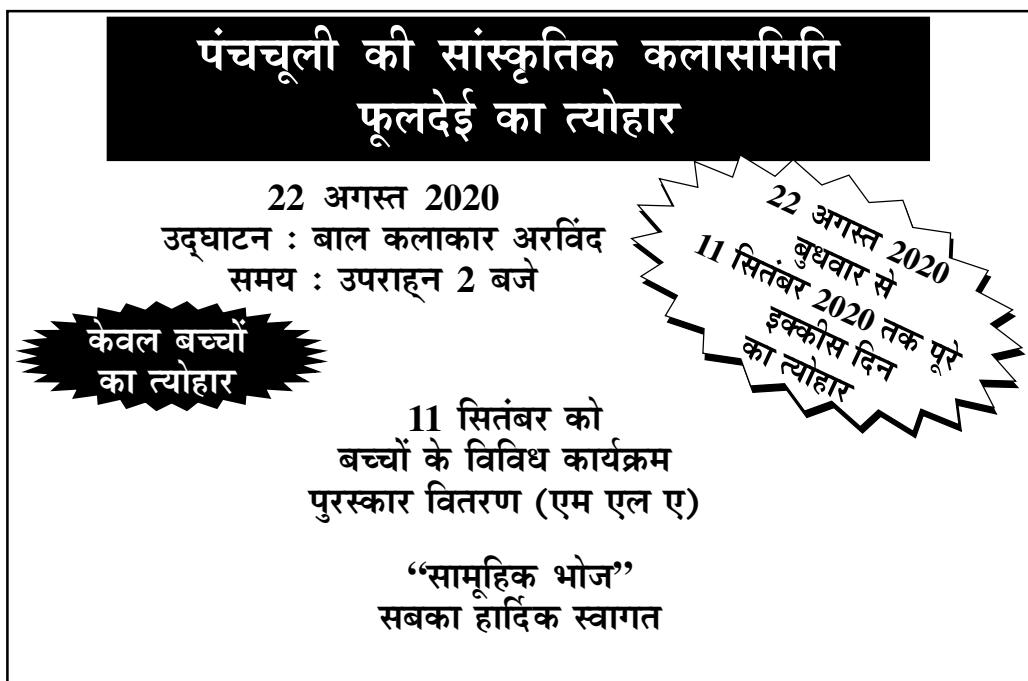
“ବସନ୍ତ ଫୁଲଦେଇ କା ତ୍ୟୋହାର ଲେକର ଆତା ହୈ । ଦେର ଶାମ ତକ ବଚ୍ଚେ ଫୁଲ ଚୁନତେ ହେଁ । ଇନ ଫୁଲରେ ରିଙ୍ଗଲ (ବାଁସ କୀ ଏକ ପ୍ରଜାତି) ସେ ବନୀ ଖାସ ତରହ କି ଟୋକରିଯିରେ ମେଂ ରଖା ଜାତା ହୈ । ଟୋକରିଯିରେ କୋ ରାତ ଭର ପାନୀ ସେ ଭରି ଗାଗରରେ କେ ଊପର ରଖା ଜାତା ହୈ, ତାକୀ ବେ ସୁବହ ତକ ମୁରଙ୍ଗା ନ ପାଏଁ । ସୁବହ ପୌ ଫଟତେ ହିଁ ବଚ୍ଚେରେ କି ଟୋଲିଯାଁ ଗାଁବ ଭର ମେ ଘୂମତି ହେଁ ।”

1. ଫୁଲଦେଇ କା ତ୍ୟୋହାର କବ ମନାୟା ଜାତା ହୈ ?
(ଵର୍ଷା ଋତୁ ମେଂ, ଶିଶିର କାଳ ମେଂ, ଗର୍ମୀ ମେଂ, ବସନ୍ତ କାଳ ମେଂ)

ଉତ୍ତର: ବସନ୍ତ କାଳ ମେଂ

2. ବଚ୍ଚେ ଫୁଲ ଚୁନତେ ହେଁ । (ବଚ୍ଚେ କେ ବଦଳେ ବଚ୍ଚା କା ପ୍ରୟୋଗ କରକେ ବାକ୍ୟ ପୁନର୍ଲେଖନ କରେ)
ଉତ୍ତର: ବଚ୍ଚା ଫୁଲ ଚୁନତା ହୈ ।

3. पंचचूली की सांस्कृतिक कलासमिति के नेतृत्व में इस साल फूलदेर्ई का त्योहार बड़ी धूमधाम से मनाने का आयोजन हुआ है। इसकी सूचना देते हुए एक पोस्टर तैयार करें। (4)

III सूचना: ‘बसंत मेरे गाँव का’ लेख का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“सुବହ ପୌ ଫଟତେ ହି ବଚ୍ଚୋ କୀ ଟୋଲିଯାଁ ଗାଁବ-ଭର ମେ ଘୂମତି ହେଁ। ପିଛଲୀ ଶାମ ଚୁନେ ଗଏ ଫୂଲ ଘରୋ କୀ ଦେହରିୟୋ
ପର ସଜାଏ ଜାତେ ହେଁ, ଜିନକେ ଘରୋ ମେ ଫୂଲ ସଜାଏ ଜାତେ ହେଁ। ବେ ବଚ୍ଚୋ କୋ ଚାଵଲ, ଗୁଡ଼, ଦାଲ ଆଦି ଦେତେ ହେଁ। ଦକ୍ଷିଣା
ମେ ମିଳି ଯହ ସାମଗ୍ରୀ ପୂରେ ଇକ୍କରୀସ ଦିନ ତକ ଇକଟ୍ଠା କୀ ଜାତି ହେଁ। ଫୂଲଦେଈ କୀ ବିଦାଈ କେ ସାଥ ବସଂତ କା ଯହ
ଉତ୍ସବ ସମାପ୍ତ ହେ ଜାତା ହେଁ। ଅନ୍ତିମ ଦିନ ଇକଟ୍ଠୀ କୀ ଗଈ ସାମଗ୍ରୀ ସେ ସାମୂହିକ ଭୋଜ ବନାଯା ଜାତା ହୈ।”

1. ଫୂଲଦେଈ କା ତ୍ୟୋହାର କବ ସମାପ୍ତ ହେତା ହେଁ? (1)

ଉତ୍ତର:

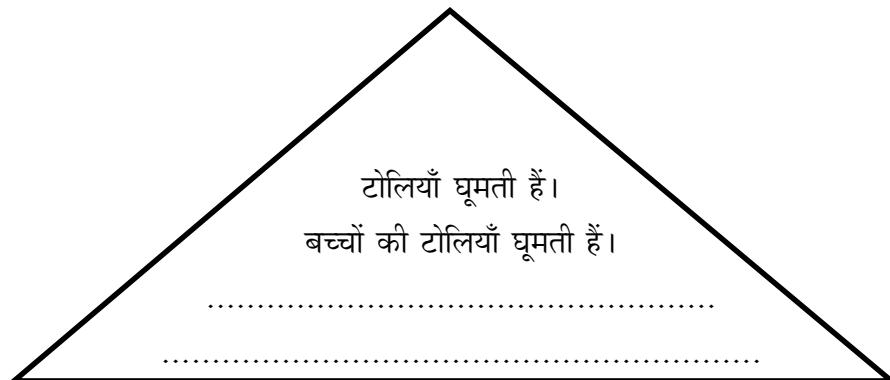
ଫୂଲଦେଈ କୀ ବିଦାଈ କେ ସାଥ ଯହ ତ୍ୟୋହାର ସମାପ୍ତ ହେତା ହେଁ।

2. ‘ଜିନକେ’ ମେ ନିହିତ ସର୍ବନାମ କୌନ-ସା ହେଁ? (1)

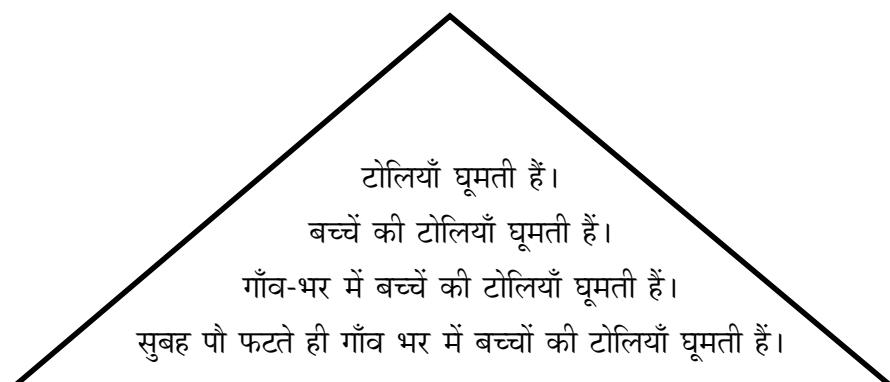
(ଜିନ, କୌନ, ଜୋ, କୋଈ)

ଉତ୍ତର: ଜୋ

3. କୋଷ୍ଠକ କେ ଶବ୍ଦରେ ବାକ୍ୟ ପିରାମିଡ଼ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରେ
(ସୁବହ ପୌ ଫଟତେ ହି, ଗାଁବ ଭର ମେ)

ଉତ୍ତର:

4. ଫୁଲଦେଇ କୀ ତରହ ଆପକେ ଗାଁବ ମେ ଭି କର୍ଦ୍ଦ ତ୍ୟୋହାରେ ମନାତି ହୈ ନ? ଉନମେ ସେ କିସି ଏକ ତ୍ୟୋହାର କା ଵର୍ଣନ କରେ।

(3)

ଓଣମ

ଭାରତ ତ୍ୟୋହାରେରେ କା ଦେଶ ହୈ। ଭାରତ କେ ହର ରାଜ୍ୟ କା ଅପନା ଅପନା ତ୍ୟୋହାର ହୈ। ଓଣମ ହମାରା (କେରଲୀୟଙ୍କ କା) ଦେଶୀୟ ତ୍ୟୋହାର ହୈ।

ଯହ ଶ୍ରାଵଣ କେ ମହିନେ ମେ ମନାଯା ଜାତା ହୈ। ଅତ୍ତମ ସେ ତିରୁବୋଣମ ତକ ଦସ ଦିନ କା ତ୍ୟୋହାର ହୈ। ବଚ୍ଚେ ବଢ଼େ ସବେରେ ଫୁଲ କୀ ତଳାଶ ମେ ନିକଲିତ ଓ ଉନ ଫୁଲରେ ଅପନେ-ଅପନେ ଘରୋ କେ ଆଁଗନ ମେ ପୂକକଳମ ସଜାତେ ହୁଁ। କହା ଜାତା ହୈ କି ରାଜା ମହାବଲୀ କୀ ଯାଦ ମେ ଓଣମ ମନାଯା ଜାତା ହୈ। ମହାବଲୀ କେ ସମୟ ସମାଜ ମେ କର୍ଦ୍ଦ ଊଚ-ନୀଚ କା ଭେଦଭାବ ନହିଁ ଥା। ସବ ଏକତା ମେ ରହିଥେ ଥେ। ବିଶ୍ଵାସ ହୈ କି ହର ସାଲ ଓଣମ କେ ଦିନ ରାଜା ଅପନୀ ପ୍ରଜାଓଙ୍କ କୋ ଦର୍ଶାନେ ହତୁ ଆତେ ହୁଁ। ଉନକା ସ୍ଵାଗତ କରନେ କେ ଲିଏ କେରଲୀୟ ଧୂମଧାମ ସେ ଯହ ତ୍ୟୋହାର ମନାତେ ହୁଁ। ବିନା ଭେଦଭାବ କେ, ସବ ଘରୋ ମେ ଦାଵତ ବନାତେ ହୁଁ, ନଏ କପଡେ ପହନତେ ହୁଁ, ତରହ-ତରହ କେ ପକବାନ ବନାତେ ହୁଁ, କର୍ଦ୍ଦ ଖେଳୋଙ୍କ ମେ ଭାଗ ଲେତେ ହୁଁ।

କୁଳ ମିଲାକର ଓଣମ ଖୁଶି ଏବଂ ଏକତା କୋ ଜାଗୃତ କରନେବାଲା ତ୍ୟୋହାର ହୈ।

IV सूचना: ‘बसंत मेरे गाँव’ का लेख का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

सूरज जब चौखंभा पर्वत के ठीक पीछे से उदय होने लगता है तब जेठ शुरू हो जाता है। पहाड़ की सड़कें गाड़ियों से भर जाती हैं। अपने घर की छत से जब मैं बद्रीनाथ यात्रा-मार्ग की भीड़ देखता हूँ तो भूल जाता हूँ कि महज दो महीने पहले यह घाटी एकदम शांत थी।

1. अपने घर की छत से जब मैं बद्रीनाथ यात्रा-मार्ग की भीड़ देखता हूँ। देखता हूँ क्रिया का सीधा संबंध वाक्य के किस शब्द से है? (1)
(घर, छत, मैं, अपने)

उत्तर:

मैं

2. आशय समझकर सही मिलान करें। (4)

पहाड़ की सड़कें	यात्रा-मार्ग की भीड़ देखता हूँ।
महज दो महीने पहले	जेठ शुरू हो जाता है।
सूरज जब चौखंभा पर्वत के ठीक पीछे से उदय होने लगता है	गाड़ियों से भर जाती है।
अपने घर की छत से	घाटी एकदम शांत थी।

उत्तर :

पहाड़ की सड़कें	गाड़ियों से भर जाती हैं।
महज दो महीने पहले	घाटी एकदम शांत थी।
सूरज जब चौखंभा पर्वत के ठीक पीछे से उदय होने लगता है	जेठ शुरू हो जाता है।
अपने घर की छत से	यात्रा-मार्ग की भीड़ देखता हूँ।

3. नमूने के अनुसार लिखें। (2)

जैसे: जेठ शुरू हो जाता है।	जेठ शुरू हो जाएगा।
(क) मैं यात्रा मार्ग की भीड़ देखता हूँ।	मैं यात्रा-मार्ग की भीड़.....
(ग) सड़कें गाड़ियों से भर जाती हैं।	सड़कें गाड़ियों से भर.....

उत्तर:

(क) मैं यात्रा मार्ग की भीड़ देखता हूँ।	मैं यात्रा-मार्ग की भीड़ देखूँगा।
(ग) सड़कें गाड़ियों से भर जाती हैं।	सड़कें गाड़ियों से भर जाएँगी।

પાઠ-2

દિશાહીન દિશા

- I. સૂચના: ‘દિશાહીન દિશા’ યાત્રાવિવરણ કા યહ અંશ પઢે ઔર અનુબદ્ધ પ્રશ્નોં કે ઉત્તર લિખો।

ભોપાલ સ્ટેશન પર મેરા મિત્ર અવિનાશ, જો વહું સે નિકલનેવાળે એક હિંદી દૈનિક કા સંપાદન કરતા થા, મુઝસે મિલને કે લિએ આયા થા। મગાર બાત કરને કી જગહ ઉસને મેરા બિસ્તર લપેટકર ખિડ્કી સે બાહર ફેંક દિયા ઔર ખુદ મેરા સૂટકેસ લિએ હુએ નીચે ઉત્તર ગયા। ઇસતરહ મુઝે એક રાત કે લિએ વહું રહ જાના પડ્યા।

1. સહી વિકલ્પ ચુનકર લિખો (1)

[(ક) મૈં + કા = મૈંકા (ખ) મૈં + કો = મેરો (ગ) મૈં + કો = મુઝો (ଘ) મૈં + કે = મુઝો)]

ઉત્તર : (ગ) મૈં + કો = મુઝો

2. કોષ્ઠક સે ઉચિત શબ્દ ચુનકર રિક્ત સ્થાન કી પૂર્તિ કરો। (1)

લેખક કા દોસ્ત અવિનાશ.....હૈ।

[(ક) અધ્યાપક (ખ) ગાયક (ગ) સંપાદક (ଘ) સંગીતકાર]

ઉત્તર : (ગ) સંપાદક

3. કર્ઝ સાલોં કે બાદ ભોપાલ સ્ટેશન પર આજ અવિનાશ અપને દિલી દોસ્ત મોહનરાકેશ સે મિલા। ઇસ અવસર પર દોનોં કે બીચ હુએ વાર્તાલાપ કલ્પના કરકે લિખો। (4)

ઉત્તર :

અવિનાશ : હાય રાકેશજી, કિતને સાલ હુએ....? (બિસ્તર બાહર ફેંકકર...)

રાકેશ : અરે ! તૂ ને યહ ક્યા કર દિયા ? (કુછ ગુસ્સે મેં)

અવિનાશ : જલ્દી ઉતરો ગાડી સે।

રાકેશ : મુંબર્ઝ કે લિએ ટિકટ લિયા થા।

અવિનાશ : ઉસી બાત છોડો, આજ મેરે સાથ।

રાકેશ : કર્ઝ સાલોં સે એક લંબી યાત્રા કી ચિંતા થી મન મેં...

અવિનાશ : ફિર ક્યોં નહીં?

રાકેશ : ફુરસત ન મિલી। અબ નૌકરી છોડ દી ઔર પાસ પૈસે ભી....

અવિનાશ : નૌકરી છોડ દી ! ક્યોં?

રાકેશ : કોઈ ખાસ બાત નહીં। તેરે સંપાદન-કાર્ય ઠીક સે ચલતે ન?

અવિનાશ : હાઁ, તો ચલો ઘર જાએં।

રાકેશ : ઠીક હૈ।

II सूचना: ‘दिशाहीन दिशा’ यात्राविवरण का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

बूढ़े मल्लाह ने एक गज़ल छेड़ दी। उसका गला काफ़ी अच्छा था और सुनाने का अंदाज़ भी शायराना था। काफ़ी देर चप्पुओं को छोड़े वह झूम-झूमकर गज़लें सुनाता रहा। एक के बाद दूसरी, फिर तीसरी। मैं नाव में लेटा उसकी तरफ़ देख रहा था। उस सर्दी में भी वह सिर्फ़ एक तहमद लगाए था। गले में बनियान तक नहीं थी। उसकी दाढ़ी के ही नहीं, छाती के भी बाल सफेद हो चुके थे। जब वह चप्पू चलाने लगता तो उसकी माँसपेशियाँ इस तरह हिलती जैसे उनमें फौलाद भरा हो।

1. ‘बूढ़े मल्लाह’ में विशेषण शब्द कौन-सा है? (1)

उत्तर: बूढ़े

2. सही विकल्प कौन-सा है? (1)

[(क) यह + की = उसकी (ख) वह + की = उसकी (ग) उस + की = उसकी (घ) वे + की = उसकी)]

उत्तर : (ख) वह + की = उसकी

3. ‘पक्का लोहा’ इसके लिए प्रयुक्त शब्द कौन-सा है? (1)

(तहमद, शायराना, चप्पू, फौलाद)

उत्तर : फौलाद

4. बूढ़े मल्लाह ने एक गज़ल छेड़ दी। उसका गला काफ़ी अच्छा था। और सुनाने का अंदाज़ भी शायराना था। काफ़ी देर चप्पुओं को छोड़े वह झूम-झूमकर गज़लें सुनाता रहा- दिशाहीन दिशा यात्राविवरण का बूढ़ा मल्लाह अब्दुलजब्बार का व्यक्तित्व बड़ा प्रभावशाली है। निम्न संकेत पढ़ें और अब्दुलजब्बार के चरित्र पर टिप्पणी लिखें। (4)

गरीब

परिश्रमी

खुशमिज़ाज़

सादा जीवन बितानेवाला

विनयशील

गज़ल गायक

ହିନ୍ଦୀ କେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକକାର ଶ୍ରୀ ମୋହନ ରାକେଶ କା ଯାତ୍ରାଵିଵରଣ ଦିଶାହୀନ ଦିଶା କେ ଏକ ପ୍ରଭାଵଶାଲୀ କଥାପାତ୍ର ହୈ ବୂଢ଼ା ମଲ୍ଲାହ ଅବ୍ଦୁଲ ଜବ୍ବାର ।

ଭୋପାଲ ତାଲ କା ଵହ ବୂଢ଼ା ମଲ୍ଲାହ ଇତନା ଗରୀବ ହୈ କି ଵହ ରାତ-ଦିନ ମେହନତ କରତା ରହତା ହୈ। सର୍ଦି କେ ମୌସମ ମେଂ ଭୀ ସିର୍ଫ ଏକ ତହମଦ ଲଗାଏ ଥା। ହମେଶା ଖୁଶମିଜାଜ ଦିଖନେବାଲା ଵହ ବୂଢ଼ା ଆଦମୀ ସାଦା ଜୀବନ ବିତାନେବାଲା ଏବଂ ଵିନ୍ୟଶීଲ ଥା। ଜବ ଅବିନାଶ ଦ୍ଵାରା ଓ ଏକ ଗଜ଼ଲ ଗାନେ କା ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକଟ କିଯା ତୋ ବିନା ହିଚକ କେ କୁଛ ଗଜ଼ଲେ ଛେଡ଼ ଦେତା। ଉସକା ଗଲା କାଫି ଅଚ୍ଛା ଥା ଓ ଉତ୍ତରାନେ କା ଅଂଦାଜ଼ ଭୀ ଶାଯରାନା ଥା। ଉନକେ ଦାଢ଼ି କେ ହି ନହିଁ, ଛାତି କେ ବାଲ ଭୀ ସଫେଦ ହୋ ଚୁକେ ଥେ। ଜବ ଵହ ଚପ୍ପୁ ଚଲାନେ ଲଗତା ତୋ ଉସକୀ ମାଁସପେଶିଯା ଇସ ତରହ ହିଲତି ଜୈସେ ଉନମେଂ ଫୌଲାଦ ଭରା ହୋ ।

ପରିଶରମୀ, ଵିନ୍ୟଶීଲ, ଖୁଶମିଜାଜ, ଗରୀବ ଗଜ଼ଲ ଗାୟକ ଅବ୍ଦୁଲଜବ୍ବାର କା ଵ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ସବ କେ ଲିଏ ଅନୁକରণୀୟ ରହେ । ରାକାଶଜୀ ଉତ୍ସେ ବହୁତ ପ୍ରଭାଵିତ ହୁଏ ।

III सूचनା: ଦିଶାହୀନ ଦିଶା ଯାତ୍ରାବିଵରଣ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

ତୀସରୀ ଗଜଳ ସୁନାକର ବହ ଖାମୋଶ ହୋ ଗ୍ୟା । ଉତ୍ସକେ ଖାମୋଶ ହୋ ଜାନେ ସେ ସାରା ବାତାବରଣ ହୀ ବଦଳ ଗ୍ୟା । ରାତ, ସର୍ଦୀ ଓ ନାଵ କା ହିଲନା, ଇନ୍ ସବ କା ଅନୁଭବ ପହଲେ ନହିଁ ହୋ ରହା ଥା, ଅବ ହୋନେ ଲଗା । ଝୀଲ କା ବିସ୍ତାର ଭୀ ଜୈସେ ଉତ୍ତନୀ ଦେର କେ ଲିଏ ସିମଟ ଗ୍ୟା ଥା, ଅବ ଖୁଲ ଗ୍ୟା ।

1. ‘ଖାମୋଶ ହୋନା’ ମତଲବ କ୍ୟା ହୈ? (1)

(କୋଲାହଳ ମଚାନା, ନିଶବ୍ଦ ହୋନା, ଖୁଶ ହୋନା, ଦୁଖୀ ହୋନା)

ଉତ୍ତର: ନିଶବ୍ଦ ହୋନା

2. ଉତ୍ସକେ ମେଂ ନିହିତ ସର୍ବନାମ କୌନ-ସା ହୈ? (1)

(ଯହ, ଯେ, ବହ, ବେ)

ଉତ୍ତର: ବହ

3. ବୁଢା ମଲ୍ଲାହ ଅବ୍ଦୁଲ ଜବ୍ବାର ଏବଂ ଅବିନାଶ କେ ସାଥ ଭୋପାଲ ତାଲ କୀ ସୈର ରାକେଶଜୀ କେ ଲିଏ ଅବିସମରଣୀୟ ରହା । ଉତ୍ସ ଦିନ କେ ଅନୁଭବୋ କୋ ଜୋଡ଼କର ବହ ଡାଯରୀ ଲିଖନେ ଲଗା । ବହ ଡାଯରୀ କଲ୍‌ପନା କରକେ ଲିଖେ । (4)

**25 ଦିସଂବର 1952
ବୁଧଵାର**

ମେରେ ମନ କି ଏକ ତୀତ୍ର ଇଚ୍ଛା ସଫଳ ହୁଈ..... ଇସି ଖୁଶି ମେଂ ହୁଁ । କର୍ଦ୍ଦ ସାଲୋଂ ସେ ଏକ ବିଶାଲ ତାଲାବ କୀ ସୈର କରନେ କି ଇଚ୍ଛା ଥି । କଲ ଅବିନାଶ କେ ସାଥ ରାତ କୋ ଗ୍ୟାରହ ବଜେ କେ ବାଦ ଭୋପାଲ ତାଲ ପହୁଁଚା.... ତୋ ମନ ଆଯା କି ନାଵ ଲେକର କୁଛ ଦେର ଝୀଲ କୀ ସୈର କୀ ଜାଏ । ହମାରେ ନାଵ କା ବୁଢା ମଲ୍ଲାହ ଅବ୍ଦୁଲ ଜବ୍ବାର କିତନା ଖୁଶମିଜ୍ଞାଜ୍ ଦିଖା । ଇତନା ଗରୀବ ହୋନେ ପର ଭୀ କଠିନ ପରିଶ୍ରମୀ ଏବଂ ସାଦା ଜୀବନ ବିତାନେ ଵାଲା । ବୁଢେ ମଲ୍ଲାହ ନେ ହମାରେ ଲିଏ କର୍ଦ୍ଦ ଗଜଳେ ଛେଡ଼ ଦୀ । ହମ ଦୋନୋ ଉତ୍ସକେ ଗାଯନ ମେଂ ବିଲିନ ହୋ ଗାଏ କି ଲୌଟ ଆନେ କି କୋଇ ଚିନ୍ତା ଭୀ ନ ଥି । ଫୁରସତ ମିଲି ତୋ ଓ ଏକ ବାର ତାଲାବ କୀ ସୈର କରନେ କୀ ଆଶା ହୈ ।

IV ସୂଚନା: ‘ଦିଶାହୀନ ଦିଶା’ ଯାତ୍ରାବିବରଣ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

“ଅବ ଲୌଟ ଚଲେ ସାହବ”, କୁଛ ଦେର ବାଦ ଉତ୍ସନେ କହା ।, “ସର୍ଦୀ ବଢ଼ ରହି ହୈ ଓ ମେଂ ଅପନୀ ଚାଦର ସାଥ ନହିଁ ଲାଯା” । ଅବିନାଶ ନେ ଝାଟ ସେ ଅପନା କୋଟ ଉତ୍ତାରକର ଉତସକୀ ତରଫ ବଢ଼ା ଦିଯା । କହା, “ଲୋ ତୁ ଯହ ପହନ ଲୋ । ଅଭୀ ହମ ଲୌଟକର ନହିଁ ଚଲେଗେ । ତୁମ୍ହେ କୋଇ ଗାଲିବ କୀ ଚୀଜ୍ ଯାଦ ହୋ, ତୋ ସୁନାଓମୋ ।”

1. ସହି ବିକଳ୍ୟ ଚୁନକର ଲିଖିବେ (1)

[(କ) ତୁମ + କେ = ତୁମ୍ହେ (ଖ) ତୁମ + କୋ = ତୁମ୍ହେ (ଗ) ତୁ + କେ = ତୁମ୍ହେ (ଘ) ତୁ + କୋ = ତୁମ୍ହେ)]

ଉତ୍ତର: (ଖ) ତୁମ + କୋ = ତୁମ୍ହେ

2. अभी ‘हम’ लौटकर नहीं चलेंगे। हम के बदले ‘मैं’ का प्रयोग करके वाक्य का पुनर्लेखन करें। (1)

उत्तर: अभी मैं लौटकर नहीं चलूँगा।

3. भोपाल ताल में अब्दुल जब्बार एवं अविनाश के साथ की सैर मोहन राकेश के लिए बहुत मज़ेदार थी। वे अपने अविस्मरणीय अनुभव दफ्तर के एक मित्र से बाँटना चाहते हैं। भोपाल ताल की सैर के अनुभवों का ज़िक्र करते हुए मित्र के नाम मोहन राकेश का पत्र लिखें। (4)

स्थान
तारीख

प्रिय गोपालजी

आप कैसे हैं? दफ्तर में सब कुशल हैं न? आप से कुछ विशेष बातें बाँटना चाहता हूँ। मुंबई के रास्ते में था। भोपाल स्टेशन पर मेरा मित्र अविनाश मुझसे मिलने आया। मुझे भी वहाँ उतरना पड़ा। रात को ग्यारह बजे के बाद हम लोग घूमने निकले। भोपाल ताल के पास आया तो, मन लगा कि नाव लेकर कुछ दूर झील की सैर करें। नाव का बूढ़ा मल्लाह अब्दुल जब्बार ने कुछ गज़लें तरन्नुम के साथ पेश की। उसके गज़ल में हम विलीन हो गए। सचमुच भोपाल ताल की सैर बहुत मज़ेदार था, दिल को छूनेवाला...। फुरसत मिलें तो तुझे भी लेकर, वहाँ की सैर करने की इच्छा है। दफ्तर में सबको मेरा नमस्कार कहना। तुरंत ही जवाब की प्रतीक्षा में.....

सेवा में
नाम
पता

आपका मित्र
(हस्ताक्षर)
नाम

ଅଧ୍ୟାସ କେଲିଏ...

I ସୂଚନା: ‘ବସନ୍ତ ମେରେ ଗାଁବ କା’ ଲେଖ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍‌କୁ (1 ଥିଲେ 3 ତକ) କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

ଠଂଡ କେ ମୌସମ ମେଂ ବର୍ଫାଲେ ଇଲାକୋଂ ସେ ନିଚଲେ ଇଲାକୋଂ ମେଂ ଉତରେ ପଶୁଚାରକ ଵାପସ ଘରୋଂ କୋ ଲୌଟନେ ଲଗତେ ହୁଏ । ମହିନାଂ ତକ ଫୈଲ ଚରାଗାହୋଂ, ଘନେ ଜଙ୍ଗଲୋଂ ଓ ଅନଜାନ ବସିତ୍ୟୋଂ ମେଂ ଭଟକନେ କେ ବାଦ ଅପନେ ଘର ଲୌଟନେ କୀ ଖୁଶି ଉତସବ କା ମାହୋଲ ରଚ ଦେତୀ ହୁଏ । ବେ ଗୀତ ଗାତେ ହୁଏ, ନାଚତେ ହୁଏ । ପଶୁଚାରକୋଂ କେ ସାଥ ଉନକୀ ଭେଡ଼-ବକରିଆଁ, ଘୋଡ଼-ଖଚ୍ଚର ଓ କୁତ୍ର ଭୀ ହୋତେ ହୁଏ । ରାସ୍ତେ ମେଂ ଆନେବାଲେ ଗାଁବୋଂ ସେ ଉନକା ଲେନ-ଦେନ ଭୀ ହୋତା ରହତା ହୁଏ । ବେ ଜାନବରୋଂ କେ ସାଥ କୀଡ଼ାଜଡ଼ୀ, କରଣ ଓ ଚୁରୁ ଜୈସୀ ଦୁର୍ଲଭ ହିମାଲ୍ୟୀ ଜଡ଼ୀ ବ ଔଷଧିଆଁ ଭୀ ବେଚତେ ହୁଏ ।

1. ‘ଉନକୀ’ ମେଂ ନିହିତ ସର୍ବନାମ କୌନ-ସା ହେ ? (1)

(ବହ, ବେ, ଯେ, ଯହ)

2. ଔଷଧିଆଁ ବେଚତୀ ହୁଏ । ଔଷଧିଆଁ କେ ବଦଳେ ‘ଔଷଧି’ କା ପ୍ର୍ୟୋଗ କରକେ ବାକ୍ୟ କା ପୁନର୍ଲେଖନ କରେ । (1)

3. ଠଂଡ କେ ମୌସମ ମେଂ ବର୍ଫାଲେ ଇଲାକୋଂ ସେ ନିଚଲେ ଇଲାକୋଂ ମେଂ ଉତରେ ପଶୁଚାରକ ଵାପସ ଘରୋଂ କୋ ଲୌଟନେ ଲଗତେ ହୁଏ । ରାସ୍ତେ ମେଂ ଆନେବାଲେ ଗାଁବୋଂ ସେ ଜାନବରୋଂ ଏବଂ ଔଷଧିଆଁ କା ଲେନ-ଦେନ ଭୀ ହୋତା ରହତା ହୁଏ । ଇହି ସମୟ ଗାଁବାଲା ଏବଂ ପଶୁଚାରକ କେ ବୀଚ ହୃଦୟ ସଂଭାବିତ ବାର୍ତ୍ତାଲାପ ଲିଖେ । (4)

II ସୂଚନା: ଦିଶାହିନ ଦିଶା ଯାତ୍ରାବିଵରଣ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍‌କୁ (4 ଥିଲେ 6 ତକ) କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

“ଅବ ଲୌଟ ଚଲେ ସାହବ”, କୁଛ ଦେର ବାଦ ଉପରେ କହା, “ସର୍ଦି ବଢ଼ି ରହି ହୁଏ ଓ ମେଂ ଅପନୀ ଚାଦର ସାଥ ନହିଁ ଲାଯା ।” ଅବିନାଶ ନେ ଝାଟ କେ ଅପନା କୋଟ ଉତ୍ତାରକର ଉନକୀ ତରଫ ବଢ଼ା ଦିଯା । କହା, “ଲୋ, ତୁମ ଯହ ପହନ ଲୋ । ଅଭୀ ହମ ଲୌଟକର ନହିଁ ଚଲେଗେ । ତୁମ୍ହେ ଗାଲିବ କୀ ଚୀଜ୍ ଯାଦ ହୋ, ତୋ ସୁନାଓଁ ।”

1. ‘ଜଲଦୀ’ କା ସମାନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଇହ ଗଦ୍ୟାଂଶ୍ସ କେ ଚନ୍ଦର ଲିଖେ । (1)

2. ଅବିନାଶ ନେ କ୍ୟାଂ ଅପନା କୋଟ ଉତ୍ତାରକର ମଲ୍ଲାହ କେ ଦିଯା ? (2)

3. ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରସଂଗ କେ ଆଧାର ପର ପଟକଥା କା ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ଲିଖେ । (4)

III. ସୂଚନା: ‘ବସନ୍ତ ମେରେ ଗାଁବ କା’ ଲେଖ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍‌କୁ (7 ଥିଲେ 9 ତକ) କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

ଜିନକେ ଘରୋଂ ମେଂ ଫୁଲ ସଜାଏ ଜାତେ ହୁଏ, ବେ ବଚ୍ଚୋଂ କେ ଚାଵଲ, ଗୁଡ଼, ଦାଲ ଆଦି ଦେତେ ହୁଏ । ଦକ୍ଷିଣା ମେଂ ମିଲି ଯହ ସାମଗ୍ରୀ ପୂରେ ଇକ୍କୀସ ଦିନ ତକ ଇକଟ୍ଠା କୀ ଜାତି ହୁଏ । ଫୁଲଦେଇ କୀ ବିଦାଇ କେ ସାଥ ବସନ୍ତ କା ଯହ ଉତସବ ସମାପ୍ତ ହେ ଜାତା ହୁଏ । ଅନ୍ତିମ ଦିନ ଇକଟ୍ଠା କୀ ଗଈ ସାମଗ୍ରୀ କେ ସାମ୍ରାହିକ ଭୋଜ ବନାଯା ଜାତା ହୁଏ । ଇହ ଆଯୋଜନ ମେଂ ବଢ଼ୋଂ କୀ ଭୂମିକା କେବଳ ସଲାହ ଦେନେ ତକ ସୀମିତ ହୋତି ହୁଏ । ବାକୀ ସାରେ କାମ ବଚ୍ଚେ କରତେ ହୁଏ । ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ କେ ହିମାଲ୍ୟୀ ଅଞ୍ଚଳ ମେଂ ଫୁଲଦେଇ କେ ବଢ଼ା ବଚ୍ଚୋଂ କା କୋଈ ଦୂସରା ତ୍ୟାହାର ନହିଁ ହୁଏ ।

1. ‘उपदेश देना’ अर्थ में प्रयुक्त शब्द कौन-सा है ?
(आयोजन, समाप्त होना, सलाह देना, इकट्ठा करना) (1)
2. उत्तराखण्ड के हिमालयी अंचल में बच्चों का सबसे बड़ा त्योहार कौन-सा है? इसे क्यों बच्चों का सबसे बड़ा त्योहार मानते ?(2)
3. फूलदेही त्योहार बड़ी धूमधाम से मनाया जाता है। इस उत्सव का विवरण करते हुए अगले दिन समाचार पत्र में एक रपट आया। वह रपट कल्पना करके लिखें।(4)

ଇକାଈ -5

ପାଠ-1

ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ

I. ସୂଚନା: ‘ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ’ କବିତା କୀ ଯେ ପଂକ୍ତିଯାଁ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବନ୍ଦ ପ୍ରଶନ୍ତିକୁ ଉତ୍ତର ଲିଖିବେ।

କୋହରେ ସେ ଢାଙ୍କି ସଙ୍ଗକ ପର ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ

ସୁବହ-ସୁବହ

ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ

ହମାରେ ସମୟ କୀ ସବସେ ଭ୍ୟାନକ ପଂକ୍ତି ହୈ ଯହ

ଭ୍ୟାନକ ହୈ ଇସେ ଵିଵରଣ କୀ ତରହ ଲିଖା ଜାନା

ଲିଖା ଜାନା ଚାହିୟେ ଇସେ ସବାଲ କୀ ତରହ

1. ‘ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ’ କିସକୀ ରଚନା ହୈ ? (1)

(ଶ୍ରୀ. ନାଗାର୍ଜୁନ, ଶ୍ରୀ. ଧରମବୀର-ଭାରତୀ, ଶ୍ରୀ. ରାଜେଶ ଜୋଶୀ, ଶ୍ରୀ. ନରେଶ ସକସେନା)

ଉତ୍ତର : ଶ୍ରୀ. ରାଜେଶ ଜୋଶୀ

2. ସମାନ ଆଶ୍ୟବାଲୀ ପଂକ୍ତିଯାଁ କବିତାଂଶ୍ଶ ସେ ଚୁନକର ଲିଖିବେ । (1)

ଯହ ହମାରେ ସମୟ କୀ ସବସେ ଭ୍ୟାନକ ପଂକ୍ତି ହୈ । ଯହ ଇତନୀ ଭ୍ୟାନକ ସମସ୍ୟା ହୈ କି ଵିଵରଣ କୀ ତରହ ନହିଁ ଲିଖା ଜାନା କରିବାକୁ ପରିଚାରିତ କରିବାକୁ ।

ଉତ୍ତର : ହମାରେ ସମୟ କୀ ସବସେ ଭ୍ୟାନକ ପଂକ୍ତି ହୈ ଯହ

ଭ୍ୟାନକ ହୈ ଇସେ ଵିଵରଣ କୀ ତରହ ଲିଖା ଜାନା

3. କୋହରେ ସେ ଢାଙ୍କି ସଙ୍ଗକ ପର ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ । କବ ? (1)

ଉତ୍ତର : ସୁବହ-ସୁବହ

4. କବି ଓ କବିତା କା ପରିଚୟ ଦେତେ ହୁଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଂକ୍ତିଯାଁ କା ଆଶ୍ୟ ଲିଖିବେ । (4)

ଉତ୍ତର :

ଶ୍ରୀ. ରାଜେଶ ଜୋଶୀ ହେନ୍ଡି କେ ଆଧୁନିକ କବିଯାଁ ମେଂ ପ୍ରମୁଖ ହୈ । ‘ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ’ ଉନକୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତା ହୈ । ମନୁଷ୍ୟତା କୋ ବଚାଏ ରଖନେ କା ଏକ ନିରଂତର ସଂଘର୍ଷ ଆପକୀ କବିତାଓମ୍ଭାବିତ କବିତାଓ କୀ ବିଶେଷତା ହୈ ।

କବି କହିବାକୁ ହେ କି ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ । ହମାରେ ସମୟ କୀ ଯହ ଏକ ଭ୍ୟାନକ ସ୍ଥିତି ହୈ କ୍ୟାହିଁ କୀ ଯହ ଉନକୀ କାମ କରନେ କୀ ଉପରେ ନହିଁ ହୈ । ଭୂଖେ ବଚ୍ଚେ ଅପନୀ ଭୂଖ ମିଟାନେ କେ ଲିଏ କାମ ପର ଜା ରହେ ହୁଁ । ଯହ ଇତନୀ ଭ୍ୟାନକ ସମସ୍ୟା ହୈ କି ଯହ ଵିଵରଣ କୀ ତରହ ନହିଁ, ସବାଲ କୀ ତରହ ଲିଖନା ଚାହିୟେ ।

ମତଲବ ଯହ ହୈ କି ବାଲଶ୍ରମ ଆଜ କୀ ବହୁତ ବଢ଼ି ସମସ୍ୟା ହୈ । ଇସକେ ବଦଳେ ଆବାଜ୍ଞା ଉଠାନୀ ହୈ ।

II. सूचना: 'बच्चे काम पर जा रहे हैं' कविता की ये पंक्तियाँ पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

काम पर क्यों जा रहे हैं बच्चे?
क्या अंतरिक्ष में गिर गई है सारी गेंदें
क्या दीमकों ने खा लिया है
सारी रंग बिरंगी किताबों को
क्या काले पहाड़ के नीचे दब गए हैं सारे
खिलौने
क्या किसी भूकंप में दह गई हैं
सारे मदरसों की इमारतें

1. मकान के लिए कविता में प्रयुक्त शब्द चुनकर लिखें। (1)

उत्तर : इमारत

2. क्या किसी भूकंप में दह गई हैं, सारे मदरसों की इमारतें-इन पंक्तियों द्वारा कवि क्या कहना चाहते हैं। (1)

उत्तर :

बचपन का काल शिक्षा पाने का है। गरीब बच्चे पढ़ाई और खेलखूद छोड़कर अपने भूख मिटाने काम पर जा रहे हैं। यह बालमज़दूरी हटाना अनिवार्य है। कवि इसके बदले आवाज़ उठाना चाहते हैं।

3. कवि और कविता का परिचय देते हुए कवितांश का आशय लिखें। (4)

उत्तर :

श्री. राजेश जोशी हेन्दी के आधुनिक कवियों में प्रमुख हैं। ‘बच्चे काम पर जा रहे हैं’ उनकी प्रसिद्ध रचना है। आपकी कविताएँ गहरी सामाजिक सच्चाई की कसौटी हैं।

कवि पूछते हैं कि पढ़ने-लिखने और खेलने-खूदने की उम्र में बच्चे क्यों काम पर जाते हैं? शायद इसलिए कि दुनिया की सारी गेंदें जिसे बच्चे खेलते हैं, अंतरिक्ष में गिर गई होंगी। या सारी रंग-बिरंगी किताबों को दीमकों ने खा लिया भी होगा। या सारे खिलौने काले पहाड़ के नीचे दब गए होंगे। सारे मदरसों की इमारतें किसी भूकंप में ढह गयी होंगी। कवि यहाँ कहना चाहते हैं कि बच्चों को स्कूल जाने, पढ़ने-लिखने और खेलने-खूदने का समय नहीं है। उन्हें अपने भूख मिटाने काम पर जाना पड़ते हैं।

III. सुचना: 'बच्चे काम पर जा रहे हैं' कविता की ये पंक्तियाँ पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

क्या सारे मैदान, सारे बगीचे और घरों के आँगन
खत्म हो गये हैं एकाएक
तो फिर बचा ही क्या है इस दुनिया में?
कितना भयानक होता अगर ऐसा होता
भयानक है लेकिन इससे भी ज्यादा यह
कि हैं सारी चीज़ें हस्बमामूल
पर दुनिया की हजारों सड़कों से गुज़रते हुए
बच्चे, बहुत छोटे-छोटे बच्चे
काम पर जा रहे हैं।

ઇન્દ્રાજિત શ્રીયજી પર્યાવરણ અનુભૂતિ પરીક્ષાનું ગુજરાત

1. સારે મૈદાન, સારે બગીચે ઔર ઘરોં કે આંગન- યહું વિશેષણ શબ્દ કેન-સા હૈ? (1)

(આંગન, બગીચા, મૈદાન, સારે)

ઉત્તર : સારે

2. છોટે બચ્ચે કામ પર જા રહે હું। (1)

(‘બચ્ચે’ કે સ્થાન પર ‘બચ્ચા’ કા પ્રયોગ કરકે વાક્ય કા પુનર્લેખન કરેં)

ઉત્તર :

છોટા બચ્ચા કામ પર જા રહા હૈ।

3. એકાએક સારે મૈદાન, સારે બગીચે ઔર ઘરોં કે આંગન કો ક્યા હો ગયે? (1)

ઉત્તર :

ખત્મ હો ગયે।

4. કવિ ઔર કવિતા કા પરિચય દેતે હુએ પ્રસ્તુત પંક્તિયોં કા આશય લિખોં। (4)

ઉત્તર :

શ્રી. રાજેશ જોશી હેન્ડી કે આધુનિક કવિયોં મેં પ્રમુખ હું। મનુષ્યતા કો બચાએ રહ્યા ને કા એક નિરંતર સંઘર્ષ આપકી કવિતાઓં કી વિશેષતા હૈ। ‘બચ્ચે કામ પર જા રહે હું’ ઇસ પ્રકાર કી ઉનકી એક કવિતા હૈ।

બઢે સબેરે કામ પર ચલનેવાલે બચ્ચોં કો દેખ કર કવિ સોચતે હું। ક્યા, સારે મૈદાન, બગીચે ઔર ઘરોં કે આંગન એકાએક નષ્ટ હો ગયે હું। ઇસલિએ બચ્ચે કામ પર જા રહે હું। ફિર તો ઇસ દુનિયા મેં ક્યા બચા હૈ? એસા હોતા તો યહ કિતના ભયાનક સ્થિતિ હૈ? કવિ કે અનુસાર ઇસ બાત કો એક સામાન્ય રીતિ કે અનુકૂલ માનના કિ ગરીબોં કે સમાજ મેં બચ્ચોં સે ભી કામ કરવાને કી રીતિ હૈ। અંત મેં કવિ કહતે હું કિ બાળશ્રમ કે પ્રતિ હમારી ચિંતા જો ભી હો, યહ સચ્ચાઈ હૈ કિ દુનિયા ભર કે છોટે-છેટે બચ્ચે કામ પર જાતે હું। મતલબ યહ હૈ કિ બાળશ્રમ આજ કી બહુત બડી સમસ્યા હૈ।

ପାଠ-2

ଗୁଠଲୀ ତୋ ପରାଈଁ ହୈ

I ସୂଚନା: ‘ଗୁଠଲୀ ତୋ ପରାଈଁ ହୈ’ କହାନୀ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍‌କେ ଉତ୍ତର ଲିଖେ ।

ଗୁଠଲୀ ବୋଲି “ଅପନା ଘର ଯହି ତୋ ହୈ ମେରା ଘର, ଜହାଁ ମୈ ପୈଦା ହୁଈ ।” ବୁଆ ହାଁଙ୍କେ ବୋଲି, “ଅରୀ ବେକୁଫ ଯହ ଘର ତୋ ପରାଯା ହୈ । ବାକି ଲଡ଼କିଯୋଙ୍କ କି ତରହ ତୁ ଭୀ କିସି ଓର କି ଅମାନତ ହୈ । ସସୁରାଲ୍ୟ ହି ତେରା ଅସଲୀ ଘର ହୋଗା ।”

1. ସଂପତ୍ତି କା ସମାନାର୍ଥୀ ଶବ୍ଦ ଖଂଡ ସେ ଚୁନକର ଲିଖେ । (1)

ଉତ୍ତର: ଅମାନତ

2. ଅରୀ, ବେକୁଫ ଯହ ଘର ତୋ ପରାଯା ହୈ । ବୁଆ ଗୁଠଲୀ ସେ ଏସା କ୍ୟାହିଁ କହିତି ହୈ ? (2)

ଉତ୍ତର:

ଭାରତୀୟ ସମାଜ ପୁରୁଷ କୋ ଘର କା ମୁଖ୍ୟା ତଥା ବଂଶ କୋ ଚଲାନେବାଲା ମାନା ଜାତା ହୈ । ଲଡ଼କିଯୋଙ୍କ କୋ ଅପନେ ଘର ମେ କୋଈ ସ୍ଥାନ ନହିଁ ହୈ । ଲଡ଼କିଯୋଙ୍କ ଶାଦୀ କେ ବାଦ ପତି କେ ଘର ଚଲି ଜାଏଗୀ ଓର ଆଗେ ଵହି ଉତ୍ସକା ଘର ହୋଗା । ଇସଲିଏ ବୁଆ ଏସି କହିତି ହୈ ।

3. ଇସ ପ୍ରସଂଗ ପର ଗୁଠଲୀ ଓ ବୁଆ କେ ବୀଚ କା ସଂଭାବିତ ବାର୍ତ୍ତାଲାପ କଲ୍ୟନା କରକେ ଲିଖେ । (4)

ଉତ୍ତର:

ବାର୍ତ୍ତାଲାପ

ବୁଆ	:	ଗୁଠଲୀ.....
ଗୁଠଲୀ	:	ବୁଆ, କ୍ୟା ହୁଆ ?
ବୁଆ	:	ଏସେ ପଟ-ପଟ ମତ ବୋଲୋ, ଧମ-ଧମ ମତ ଚଲୋ ।
ଗୁଠଲୀ	:	କ୍ୟାହିଁ ?
ବୁଆ	:	ଲୋଗ ନାମ ତୋ ତେରି ମାଁ କୋ ହି ରଖେଗୀ, କ୍ୟା ଏସେ ହି କରେଗୀ ଅପନେ ଘର ଜାକର ?
ଗୁଠଲୀ	:	ଅପନା ଘର ? ଯହି ତୋ ମେରା ଘର ।
ବୁଆ	:	ଅରୀ, ବେକୁଫ ଯହ ତୋ ପରାଯା ହୈ । ତୁ ଭୀ କିସି ଓର କି ଅମାନତ ହୈ ।
ଗୁଠଲୀ	:	ବହ କୈସେ ?
ବୁଆ	:	ସସୁରାଲ୍ୟ ହି ତେରା ଅସଲୀ ଘର ହୋଗା । କୁଛ ସମଝୀ ?
ଗୁଠଲୀ	:	ମୈ ନହିଁ ମାନତି ।

II सूचना: ‘गुठली तो पराई है’ कहानी का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

“ऐसा मत करो,” “ऐसे पट-पट मत बोलो,” “ऐसे धम-धम मत चलो....।” एक दिन गलती से पूछ ही लिया, “क्यों।” तो बस शुरु हो गयी, “अरे छोरी, लोग नाम तो तेरी माँ को ही रखेंगे। कहेंगे कुछ सिखाया ही नहीं। ऐसे ही करेगी क्या अपने घर जाकर?”

- लोग नाम तो तेरी माँ को ही रखेंगे। यहाँ ‘रखेंगे’ क्रिया का रूपायन किस शब्द के आधार पर है? (1)
(माँ, नाम, लोग, बुआ)

उत्तर: लोग

- ‘तेरी’ में निहित सर्वनाम और प्रत्यय चुनकर लिखें। (1)

तू + को   तू + की

तू + का   तू + के

उत्तर:

- कहानी के इस अंश के आधार पर पटकथा तैयार करें। (4)

दृश्य 1

(गुठली का घर। सबेरे का समय। गुठली रसोई में आती है। बुआ पास ही खड़ी है।)

बुआ (सदुपदेश के स्वर में) : ऐसे धम-धम मतचलो, गुठली।

गुठली (गलती से) : क्यों?

बुआ : अरे छोरी लोग नाम तो तेरी माँ को ही रखेंगे।
ऐसी ही करेगी अपने घर जाकर ?

गुठली (शंक के भाव से) : अपना घर ? यहीं तो मेरा घर, जहाँ मैं पैदा हुई।

बुआ : अरी बेकूफ यह तो पराया है। ससुरालय ही तेरा असली घर होगा। कुछ समझी?

गुठली (ठुनक से) : मैं नहीं मानती।

(गुठली गुस्से से बाहर चली जाती है। बुआ को गुठली का व्यवहार अच्छी नहीं लगती।)

दृश्य समाप्त

III સૂચના: ‘ગુઠલી તો પરાઈ હૈ’ કહાની કા યહ અંશ પઢે ઔર અનુબ્દ્ધ પ્રશ્નોનું કે ઉત્તર લિખોં।

ઇતને મૈં માં ઉસે ઢૂંઢતી વર્ષી આ ફહુંચી। ગુઠલી કો ઉદાસ દેખ ગલે લગાકર બોલ્ટીં, “બેટા, બુઆ કી બાત કો બુરા મત માન। ઔર જો કલ હોના હૈ ઉસે લેકર આજ કી ક્યું પરેશાન હોના। યે દિન ફિર લૌટકે નહીં આનેવાલે હોય ઇન્હેં જી ભર કે જી લે।” માં કી બાતોં સે ગુઠલી ઔર ભી હતાશ હો ગઈ। લગા જૈસે ઉસકે પૈરોં કે નીચે સે જ્ઞમીન ખીંચ લી ગયી હો।

1. ‘ઇન્હેં’ મેં નિહિત પરસર્ગ ચુનકર લિખોં। (1)
(મેં, કો, કે)

ઉત્તર: કો

2. કિસકી બાતોં સે ગુઠલી ઔર ભી હતાશ હો ગયી? (1)
(બુઆ કી, તાઊજી કી, માં કી)

ઉત્તર: માં કી

3. કિસકો લગા જૈસે ઉસકે પૈરોં કે નીચે સે જ્ઞમીન ખીંચ લી ગયી હો? (1)

ઉત્તર : ગુઠલી કો

4. ઉદાસ બૈઠી ગુઠલી અપને વિચારોં કો ડયરી મેં લિખતી હૈ। ગુઠલી કી વહ ડયરી કલ્પના કરકે લિખોં। (4)

ઉત્તર:

ડયરી

સોમવાર

15 સિંઠાંબર 1960

આજ મુઝે બડા દુખ હુઅ। મૈં પરાયા હું। પરાયે ઘર કી અમાનત હું। જિસ ઘર મેં મૈં પૈદા હુઈ હું વહ મેરા અપના ઘર નહીં હૈ। યે લોગ ક્યોં એસે હોયાં। ઘર કે સભી લોગ મુઝે પરાએ ઘર કી અમાનત માનતે હોયાં। બુઆ, માં સભી ય્યી કહતી હોયાં। મુઝે અપને ઘર મેં રહને કા અધિકાર નહીં હૈ। લડકે- લડકિયાં મેં ક્યોં ભેદ-ભાવ રખતે હોયાં। આજ કી લડકિયાં અપને ઊપર કિયે જાનેવાલે કો સહન કરને કે લિએ તૈયાર નહીં હોયાં। મૈં ચુપ રહનેવાલોં મેં નહીં હું। અપને ભવિષ્ય કો ઉજ્જવલ બનાને કે લિએ મુઝે ખુદ આગે આકાર પ્રયત્ન કરના ચાહિએ।

IV સૂચના: ‘ગુઠલી તો પરાઈ હૈ’ કહાની કા યહ અંશ પઢે ઔર અનુબ્દ્ધ પ્રશ્નોનું કે ઉત્તર લિખોં।

જૈસે-તૈસે પૂજા પાઠ કે બાદ કાર્ડ હાથ મેં આયા તો ગુઠલી કા મુહ ઉત્તર ગયા। વહ તાઊજી કે પાસ જાકર બોલી “દેખિએ ભાઇયા મેરા નામ કાર્ડ મેં છેપવાના ભૂલ ગયા?” તાઊજી બોલે, ‘ભૂલા નહીં હૈ રે..... અપને ઘર કી છોરિયાં કે નામ કાર્ડ પર નહીં છેપતે।’ ગુઠલી, પર તાઊજી ઉસમે ભાઇયા કે છોટે-સે બેટે કા ભી નામ હૈ જો અભી બોલ ભી નહીં સકતા તો મેરા.....

1. ‘मुँह उतर गया’ - का मतलब क्या है?
(खुश हो गयी, उदास हो गयी, नाराज़ हो गयी) (1)

उत्तरः उदास हो गयी

2. अपने घर की छोरियों का नाम कार्ड पर नहीं छपते। ताऊजी के इस कथन पर आप की राय क्या है? (2)

उत्तरः

लड़कियों को किसी और की अमानत और अपना घर पराये माननेवाले समाज के इस मनोभाव पर मैं सहमत नहीं हूँ। लड़के और लड़की को समान अधिकार देना है। लिंग पर असमानता निरंतर भोगनेवाली एक लड़की की प्रतिक्रिया की कहानी है- ‘गठली तो पराई है’।

3. परिवारवाले के व्यवहार से गुठली दुखी हुई थी। अपनी मन की बातों को पत्र के ज़रिए सहेली से बताना चाहती है। वह पत्र कलपना करके लिखें। (4)

उत्तर :

स्थान तारीख

प्रिय बिन्दु

तुम कैसी हो? सकुशल है न? तुम्हारी पढाई कैसे चल रही है? अब मुझे पढ़ने की रुचि नहीं आती है। घरवालों के व्यवहार से मैं बहुत उदास हूँ। आज दीदी की शादी की कार्ड पूजा-पाठ के बाद हाथ में मिली तो उसमें मेरा नाम छपा नहीं। उसमें भइया के छोटे बेटे का भी नाम था, जो अभी बोला भी नहीं सकता। मैं ने ताऊजी से पूछा तो बताया कि भूला नहीं है, रे घर की छोरियों का नाम कार्ड पर नहीं छपते। मैं रोने लगी तो बुआ ने डाँटा। तभी माँ ने अपने हाथ से मेरा नाम कार्ड पर लिख दिया। यह कौन-सी नीति है? लड़की होना कोई अपराध है?

अब बताओ, तुम्हारे घर में सब ठीक से हैं न, माँ-बाप को मेरा नमस्कार कहना। जवाब की प्रतीक्षा में।

तम्हारी

सहेली गुठली (हस्ताक्षर)

सेवा में,
नाम
पता

या

कहानी के इस अंश के आधार पर पटकथा तैयार करें।

दृश्य 1

(गुठली का घर। उसकी दीदी की शादी का अगला दिन। घर मेहमानों से भरा है। सब खुशी में है। इसके बीच कार्ड छपके आये। पढ़ने पर गुठली का मुँह उदास होती है। वह ताऊजी के पास जाती है।)

ସଂବାଦ

ଗୁଠଲୀ : (ତାଉଜୀ କେ ପାସ ଆକର) ଦେଖିଏ ଭଇୟା, ମେରା ନାମ କାର୍ଡ ମେ ଛପିବାନା ଭୂଲ ଗ୍ଯା ?

ତାଉଜୀ : ଭୂଲା ନହିଁ ହୈ ରେ..... ଅପନେ ଘର କୀ ଛୋରିଯୋଙ୍କ ନାମ କାର୍ଡ ପର ନହିଁ ଛପିବାକାବ୍ୟାପକ ହୈ ।

ଗୁଠଲୀ : ପର ତାଉଜୀ ଉସମେ ଭଇୟା କେ ଛୋଟେ-ସେ ବେଟେ କା ନାମ ହୈ, ଜୋ ଅଭୀ ବୋଲ ଭୀ ନହିଁ ସକତା ।

ତାଉଜୀ : ତୋ କ୍ୟା ହୁଆ ?

ଗୁଠଲୀ : ତୋ ମେରା ନାମ....

ତାଉଜୀ : ତେରା ନାମ ତେରେ ଅପନେ କାର୍ଡ ମେ ଛପେଗା

ଗୁଠଲୀ : କବ ?

ତାଉଜୀ : ଯହାଁ ନହିଁ.... ଅବ ଚଲ ଭାଗ ଯହାଁ ଥିଲା

(ଗୁଠଲୀ ରୋନେ ଲଗାତି ହୈ)

ଦୃଶ୍ୟ ସମାପ୍ତ

UNIT TEST

Model Examination

HINDI

Third Language

Time : 45 Mnts

Total Score : 20

सामान्य निर्देशः

पहला पंद्रह मिनिट कूल ऑफ टाईम है।

इस समय प्रश्नों का वाचन करें और उत्तर लिखने की तैयारी करें।

- I. सूचना: ‘बच्चे काम पर जा रहे हैं’ कविता की ये पंक्तियाँ पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

क्या दीमकों ने खा लिया है
सारी रंग-बिरंगी खिताबों को
क्या काले पहाड़ के नीचे दब गए हैं सारे
खिलौने
क्या किसी भूकंप में ढह गई है
सारे मदरसों की इमारतें।

1. कवितांश के आधार पर सही प्रस्ताव चुनकर लिखें। (1)

(क) बच्चों को काम पर जाना पसंद है।
(ख) बच्चे पढाई से वंचित है।
(ग) बच्चों को पढाई की सुविधाएँ है।
(घ) बच्चों को पर्याप्त स्कूल है।

2. “क्या दीमकों ने खा लिया है
सारी रंग-बिरंगी किताबों को” - इन पंक्तियों द्वारा कवि क्या कहना चाहते हैं? (2)

- II. सूचना: 'गुठली तो पराई है' कहानी का यह अंश पढ़ें और अनुबद्ध प्रश्नों के उत्तर लिखें।

गुठली ठुनक के बोली, “मैं नहीं मानती।” और बाहर चली गई। पीछे से बुआ की आवाज़ सुनाई दी, “चौदह की हो गई पर अकल नहीं आयी छोरी को।” माँ बोली, “बचपन है दीदी समझ जाएगी।” माँ को बुआ का साथ देता देख गुठली गुस्से के साथ उदास भी हो गयी और सीढ़ियों पर बैठ गई। सोचती रही क्या यह घर उसका नहीं?

1. ‘ଉସକା’ ମେଂ ନିହିତ ସର୍ବନାମ ଓ ପ୍ରତ୍ୟ୍ୟ ଅଳଗ ଲିଖୋ । (1)
2. ମାଁ କୋ ବୁଆ କା ସାଥ ଦେତା ଦେଖ ଗୁଠଲୀ କେ ମନ ମେଂ କ୍ୟା-କ୍ୟା ବିଚାର ଆୟେ ହୋଇଗେ ? (2)
3. ଗୁଠଲୀ ଅପନେ ମନ କୀ ବାତେ ସହେଲୀ କୋ ବତାନା ଚାହତୀ ହୈ । ଵହ ପତ୍ର କଲ୍ପନା କରକେ ଲିଖୋ । (4)

III. ସୂଚନା: ‘ବଚ୍ଚେ କାମ ପର ଜା ରହେ ହେଣ୍ଟ’ କବିତା କୀ ଯେ ପଞ୍କିଯାଁ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖୋ ।

ପର ଦୁନିଆ କୀ ହଜାରୋ ସଙ୍କଳନୋ ସେ ଗୁଜରତେ ହୁଏ
ବଚ୍ଚେ, ବହୁତ ଛୋଟେ-ଛୋଟେ ବଚ୍ଚେ
କାମ ପର ଜା ରହେ ହେଣ୍ଟ ।

1. ‘ଦୁନିଆ କୀ ହଜାରୋ ସଙ୍କଳନୋ’ ଇସ ମେଂ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ କୌନ-ସା ହୈ ? (1)
2. ବଚ୍ଚେ କାମ ପର କ୍ୟା ଜା ରହେ ହେଣ୍ଟ ? (2)

IV. ସୂଚନା: ‘ଗୁଠଲୀ ତୋ ପରାଈ ହୈ’ କହାନୀ କା ଯହ ଅଂଶ ପଢ଼େ ଓ ଅନୁବଦ୍ଧ ପ୍ରଶନ୍କୋ କେ ଉତ୍ତର ଲିଖୋ ।

ପର ଅବ ତୋ ହଦ ହୋ ଗଯା । ଓର ଗୁଠଲୀ ଚୁପ ରହନେ ବାଲୋମେ ମେ ସେ ନହିଁ ହୈ । ଵହ ଅପନୀ ଦୀଦୀ କେ ସାଥ-ସାଥ ବିତାଏ
ମଜ୍ଜେଦାର ଦିନମେ କୀ ଯାଦ କରନେ ଲଗୀ ।

1. ସହୀ ବାକ୍ୟ ଚୁନକର ଲିଖୋ । (1)
 (କ) ଗୁଠଲୀ ଅସମାନତା ପର ଚୁପ ରହନେ ବାଲୀ ହୈ ।
 (ଖ) ଗୁଠଲୀ ଅସମାନତା ପର ଚୁପ ରହନେ ବାଲୀ ନହିଁ ହୈ ।
 (ଗ) ଗୁଠଲୀ ଅସମାନତା ପର ସହ୍ୟୋଗ କରନେ ବାଲୀ ହୈ ।
 (ଘ) ଗୁଠଲୀ ଅସମାନତା ପର ଧ୍ୟାନ ନହିଁ ଦେନେ ବାଲୀ ହୈ ।
2. କୋଷ୍ଠକ କେ ଶବ୍ଦମେ ପିରାମିଡ଼ କୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରୋ । (2)
 (ବିତାଏ, ଦୀଦୀ କେ ସାଥ)

